

การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย ริมคลองบางกอกน้อย

รองศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จุลาสัย
อาจารย์เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร
นายศักดิ์สิน ทองสุขมาก

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชาเคหการ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จพ
สธ 15
011560
ฉ.7

เอกสารวิชาการ หมายเลข 7

การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย ริมคลองบางกอกน้อย

รองศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จุลาสัย

อาจารย์เทิดศักดิ์ เตชะกิจจวร

นายศักดิ์สิน ทองสุขมาก

ภาควิชาเคหการ
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สนับสนุนการพิมพ์โดย ฝ่ายวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

29 ต.ค. 2546

I 20624864

คำนำ

การจัดพิมพ์เอกสารวิชาการ ของภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นไปตามพันธกิจของมหาวิทยาลัยที่กำหนดไว้ ในการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ โดยภาควิชาได้มีการเผยแพร่องค์ความรู้ดังกล่าวทั้งทางด้านเคหพัฒนาศาสตร์โดยตรง และศาสตร์ที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อเป็นการถ่ายทอดและเผยแพร่ความรู้ในหมู่นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป

เอกสารวิชาการหมายเลข 7 เรื่อง การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยริมคลองบางกอกน้อย ฉบับนี้ เป็นผลจากการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยริมคลองบางกอกน้อยทั้งในอดีตและปัจจุบัน อันสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการอยู่อาศัย การประกอบอาชีพ และความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยกับแม่น้ำลำคลอง โดยเฉพาะเมื่อมีการก่อสร้างคันป้องกันน้ำท่วมของกรุงเทพมหานคร

การจัดพิมพ์เอกสารวิชาการในครั้งนี้ ภาควิชาเคหการ ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ สัจกุล คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ที่ให้การสนับสนุนการเผยแพร่กิจกรรมวิชาการของภาควิชาด้วยดีเสมอมา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ จามรี อาระยานิมิตสกุล รองคณบดีฝ่ายวิชาการ ที่สนับสนุนการจัดพิมพ์ รองศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จุลาลัย อาจารย์เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร และนายศักดิ์สิน ทองสุขมาก ผู้จัดทำต้นฉบับ อาจารย์ยุวดี ศิริ ผู้ประสานงาน ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ที่ช่วยให้การจัดพิมพ์เอกสารวิชาการฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

(รองศาสตราจารย์ ดร.ชวลิต นิตยะ)

หัวหน้าภาควิชาเคหการ

เลขหมู่	จพ จก15 011560 จ.7
เลขทะเบียน	011566
วัน,เดือน,ปี	26 มิ.ย. 46

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 ที่อยู่อาศัยริมคลองในอดีต	1
1.1 สภาพที่อยู่อาศัย	1
1.1.1 สภาพแวดล้อม	1
1.1.2 รูปแบบ	5
1.2 สภาพการอยู่อาศัย	11
บทที่ 2 ที่อยู่อาศัยริมคลองเมื่อมีการสร้างเขื่อนกันตลิ่ง	14
2.1 สภาพที่อยู่อาศัย	14
2.1.1 เขื่อนกันตลิ่ง	15
2.1.2 สภาพแวดล้อม	19
2.1.3 รูปแบบ	21
2.2 สภาพการอยู่อาศัย	23
บทที่ 3 ที่อยู่อาศัยริมคลองเมื่อมีการตัดถนน	26
3.1 สภาพที่อยู่อาศัย	26
3.1.1 การตัดถนน	26
3.1.2 สภาพแวดล้อม	29
3.1.3 รูปแบบ	30
3.2 สภาพการอยู่อาศัย	32
บทที่ 4 ที่อยู่อาศัยริมคลองเมื่อมีการก่อสร้างคันป้องกันน้ำท่วมของกรุงเทพมหานคร	34
4.1 สภาพที่อยู่อาศัย	34
4.1.1 คันป้องกันน้ำท่วมของกรุงเทพมหานคร	34
4.1.2 สภาพแวดล้อม	39
4.1.3 รูปแบบ	40
4.2 สภาพการอยู่อาศัย	41
บทที่ 5 การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยริมคลอง	45
5.1 สภาพที่อยู่อาศัย	51
5.1.1 สภาพแวดล้อม	51
5.1.2 รูปแบบ	51
5.2 สภาพการอยู่อาศัย	52
รายการอ้างอิง	

บทที่ 1

ที่อยู่อาศัยริมคลองในอดีต

คลองมีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของคนไทยมาแต่ครั้งโบราณ เนื่องจากแต่ก่อนนี้การคมนาคมทางบกยังมีน้อย การคมนาคมทางน้ำสะดวกและรวดเร็วกว่ามาก ดังนั้นการสร้างบ้านเรือนของคนไทยจึงมักสร้างบ้านเรือนติดต่อยาวไปตามแม่น้ำลำคลอง ทั้งนี้เพื่อใช้แม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทางคมนาคม สามารถใช้น้ำในการอุปโภคบริโภค และยังสามารถทตน้ำจากแม่น้ำลำคลองเข้าสู่ไร่นาและสวนซึ่งอยู่ห่างไปจากแหล่งน้ำได้ด้วย

1.1 สภาพที่อยู่อาศัย

1.1.1 สภาพแวดล้อม

สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยริมคลองบางกอกน้อย มีความสัมพันธ์โดยตรงกับโครงสร้างเครือข่ายลำน้ำ ซึ่งแบ่งประเภทจากขนาดทางกายภาพ เรือสัญจร และการใช้ประโยชน์ของลำคลองออกเป็น¹

คลองสายหลัก ถือได้ว่าเป็นหน่วยของลำน้ำซึ่งแตกแขนงออกจากแม่น้ำที่มีขนาดใหญ่ที่สุด เป็นเส้นทางสายหลักของเรือโดยสารและมีปริมาณเรือสัญจรมากที่สุดในเครือข่าย ด้วยเหตุนี้ผู้อยู่อาศัยในบริเวณดังกล่าวจึงเรียกคลองสายหลักนี้อีกชื่อหนึ่งว่า “คลองนอก” การใช้ประโยชน์เพื่อสนับสนุนการดำรงชีวิตโดยเฉพาะ เช่น อาบน้ำ ชักผ้า และเพื่อการบริโภค

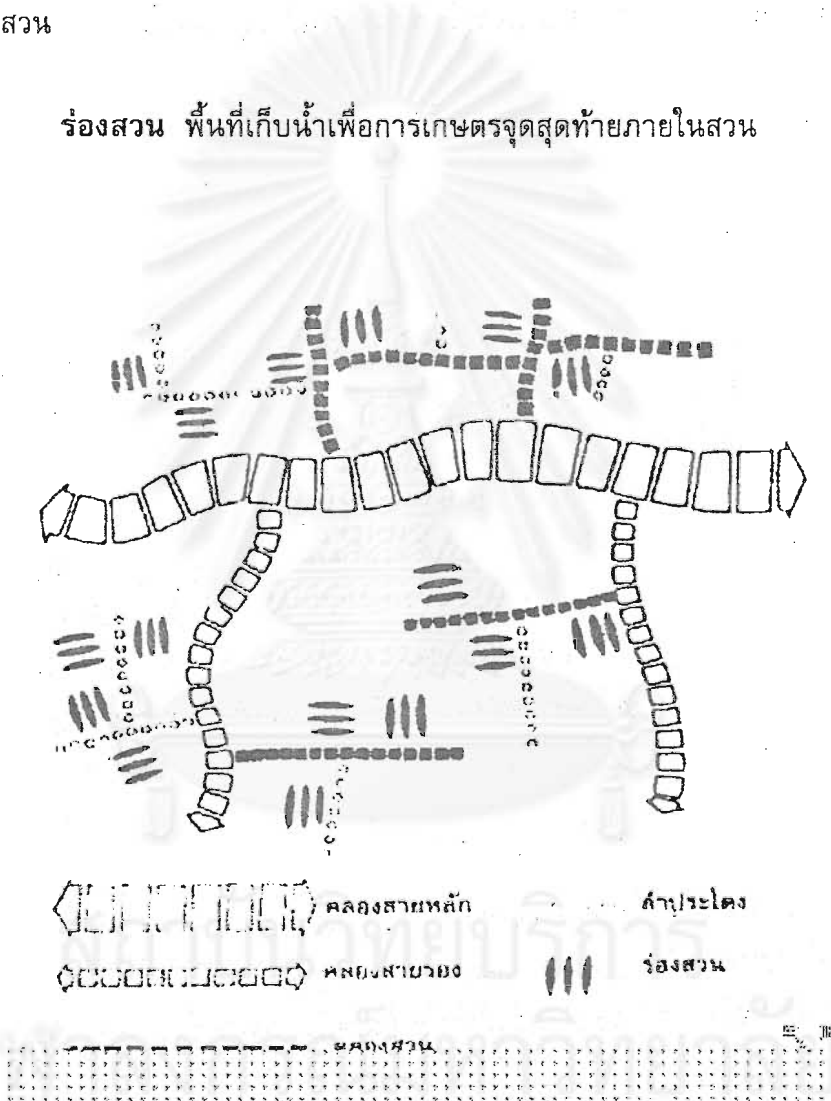
คลองสายรอง เป็นลำน้ำที่เชื่อมระหว่างคลองสายหลักเข้าด้วยกัน มีความกว้างและระดับน้ำลึกลดทอนลงมา ประเภทของเรือสัญจรจะเป็นเรือที่มีขนาดเล็กกว่า เช่น เรือแท็กซี่ เรือสองตอน และเรือพาย ผู้คนเรียกกันว่า “คลองใน” การใช้ประโยชน์นอกจากเพื่อการดำรงชีวิตแล้วยังเป็นคลองส่งน้ำเพื่อการเกษตร

¹ เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร. การศึกษาที่อยู่อาศัยริมน้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง: กรณีศึกษาบริเวณตลาดน้ำบางคูเวียง. สาระศาสตร์สถาปัตยกรรมศาสตร์ (กุมภาพันธ์ 2541)

คลองสวน เป็นลำน้ำกิ่งปลายตันต่อเชื่อมกันหลายทอดระหว่างคลองสายหลัก-สายรอง เป็นลำน้ำเพื่อเชื่อมต่อสำหรับผู้อยู่อาศัยในสวนกับคลองนอก หรือเพื่อการขนถ่ายผลผลิตจากในสวน นอกเหนือจากเพื่อการเกษตร การสัญจรภายใน มีความเป็นส่วนตัวสูง การขึ้นลงของน้ำมีอิทธิพลต่อระดับน้ำเพื่อการสัญจรมาก

ลำประโดง ลำน้ำปลายตันหน่วยสุดท้ายในการส่งผ่านน้ำเพื่อการเกษตร ในเครือข่ายลำน้ำทั้งหมด บางแห่งมีการถมปากลำประโดงฝั่งท่อดส่งน้ำ เพื่อการควบคุมระดับน้ำในสวน

ร่องสวน พื้นที่เก็บน้ำเพื่อการเกษตรจุดสุดท้ายภายในสวน

รูปที่ 1-1 โครงสร้างเครือข่ายลำน้ำ

ที่มา: เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร. การศึกษาที่อยู่อาศัยริมน้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง: กรณีศึกษาบริเวณตลาดน้ำบางคูเวียง. สารคดี 2 (กุมภาพันธ์ 2541).

การใช้ที่ดินส่วนใหญ่บริเวณพื้นที่ริมน้ำจะเป็นที่อยู่อาศัยและพื้นที่การเกษตร ที่ดินส่วนใหญ่มีการยกทรง เพื่อป้องกันน้ำท่วมและเป็นการระบายน้ำเข้าพื้นที่ได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากแต่เดิมสภาพที่ดินมีระดับต่ำ จึงต้องทำการปรับระดับให้สูงในส่วนของสภาพพื้นที่ริมคลอง ซึ่งเกิดศึกดี เตชะกิจจจร ได้แบ่งแยกไว้อย่างชัดเจนซึ่งขอกกล่าวสรุปเป็นภาพรวมของพื้นที่ในส่วนต่างๆดังนี้²

พื้นที่ตลิ่งริมคลอง พื้นที่ซึ่งได้รับอิทธิพลของน้ำขึ้น-ลงมาก การก่อสร้างมีขีดจำกัดเนื่องจากอยู่ในจุดที่มีความชันสูง การตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยทำกันอยู่ในพื้นที่เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากพื้นที่ดินด้านหลังหรือที่ลุ่มหลังตลิ่งนั้นเป็นที่รกร้างเสียมาก และไม่สะดวก เนื่องจากการจราจรทางบกยังไม่มี การหาอาหารหรือการใช้น้ำอุปโภคบริโภค อีกทั้งลักษณะการจัดพื้นที่อยู่อาศัยตำแหน่งของบ้านไม่น่าจะอยู่ลึกเข้าไปในส่วนที่ดอนหลังคลองมากนักแต่คงไม่ลึกเข้าไปในแนวลำคลอง เนื่องจากขีดจำกัดทางการก่อสร้าง เรียกได้ว่าควรอยู่ในจุดที่เป็นขอบของบนบกและน้ำ

พื้นที่ดอนหลังคลอง เป็นพื้นที่บ่ออย่างสมบูรณ์ ทำให้การใช้งานในส่วนพื้นที่นี้ไม่ต้องการการปรับสภาพพื้นที่มากนัก และน่าจะเป็นส่วนก่อสร้างหรือซ่อมแซมที่อยู่อาศัย นอกจากนี้มีการทำสวนครัวไม้ยืนต้นหรือไม้ล้มลุก เพื่อใช้ในการบริโภคและค้าขาย

พื้นที่ลุ่มหลังคลอง เป็นพื้นที่ที่แต่เดิมใช้ในการทำนาเป็นส่วนใหญ่ และต่อมามีการปรับเปลี่ยนไปปลูกพืชสวนยืนต้นเช่นเดียวกับพื้นที่ดินหลังคลอง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² เท็ดศึกดี เตชะกิจจจร. การศึกษาที่อยู่อาศัยริมน้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง: กรณีศึกษาบริเวณตลาดน้ำบางคูเวียง. สารคดีสถาปัตย์ 2 (กุมภาพันธ์ 2541)

1.1.2 รูปแบบ

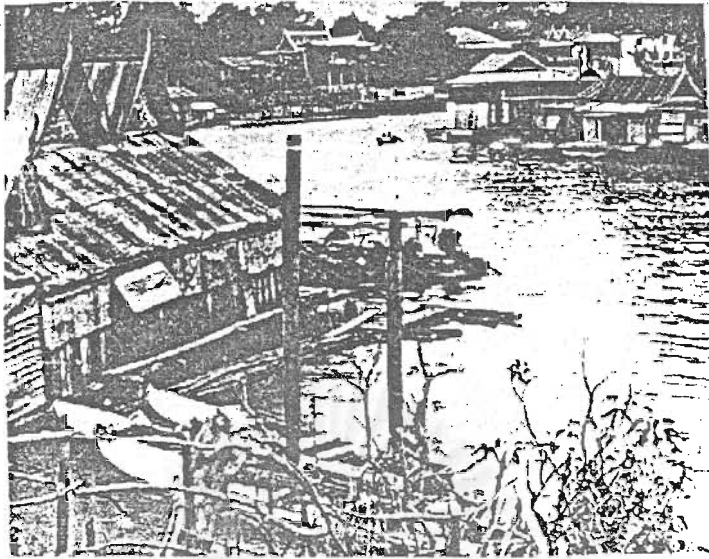
ที่อยู่อาศัยริมน้ำบนแพ^๑ อรศิริ ปาณินท์ได้แยกโครงสร้างซึ่งประกอบขึ้นเป็นเรือนแพไว้ 2 ส่วนคือ ส่วนตัวเรือนโดยแยกชนิดของส่วนตัวแพตามประเภทของวัสดุออกเป็น แพลูกบวบซึ่งประกอบขึ้นจากลำไม้ไผ่ที่ไม่คงทนถาวร เรือโป๊ะซึ่งประกอบขึ้นจากโครงไม้ ดีฟ้าไม้และสังกะสีโดยรอบยึดกับโครงตัวเรือ ตัวเรือนแยกตามประเภทโครงสร้างได้เป็น เรือนไทยเครื่องผูก เรือนไทยเครื่องสับ หรือตามประเภทของการใช้ เช่น ที่อยู่อาศัย ร้านค้า ยุ้งจาง เรือนแพสามารถเคลื่อนย้ายเปลี่ยนที่ตามการเปลี่ยนแปลงของกระแสน้ำ

ที่อยู่อาศัยริมน้ำบนเรือ ที่อยู่อาศัยบนเรือเกิดจากกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าที่ใช้เรือเดินทางติดต่อ เพื่อค้าขายและขนส่งสินค้า เช่น สินค้าเกษตรพวงมะพร้าวหรือกิ่งพันธุ์ผลไม้ ดินหรือหินสำหรับถมที่ดิน ไม้ไผ่ไม้รวก และโอ่งหรือกระถางต้นไม้ เป็นต้น โดยผู้ค้าเหล่านี้จะใช้บางส่วนของตัวเรือ ซึ่งส่วนมากเป็นเรือเอี้ยมจิ้นขนาดใหญ่ และมักใช้ส่วนท้ายของตัวเรือเป็นบริเวณกินอยู่หลับนอน โดยส่วนนอกชายคาด้านท้ายเรือจะเป็นส่วนครัว

ที่อยู่อาศัยอยู่อาศัยริมน้ำมีใต้ถุน ที่อยู่อาศัยมีใต้ถุนเป็นลักษณะเดิมของที่อยู่อาศัยโดยทั่วไป โดยการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยจะสร้างอยู่บนพื้นดิน ใกล้แหล่งน้ำหรือริมแม่น้ำลำคลองต่างๆ โดยมีการยกพื้นสูงเพื่อป้องกันภัยต่างๆโดยเฉพาะน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก ซึ่งเป็นเรื่องปกติของที่ราบลุ่มภาคกลางโดยเฉพาะพื้นที่ต่ำ เช่น พื้นที่กรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี เป็นต้น อีกลักษณะหนึ่งมาจากการยกเลิกการอยู่อาศัยตามเรือนแพในสมัยจอมพล ป.พิบูลย์สงครามเป็นนายกรัฐมนตรี เนื่องจากความสกปรกและไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย เรือนแพที่มีอยู่เดิมตามแม่น้ำลำคลองจึงได้ยกเสาเรือนและย้ายเรือนแพขึ้นมาบนบก และมีสภาพเป็นบ้านมีใต้ถุนไปในที่สุด

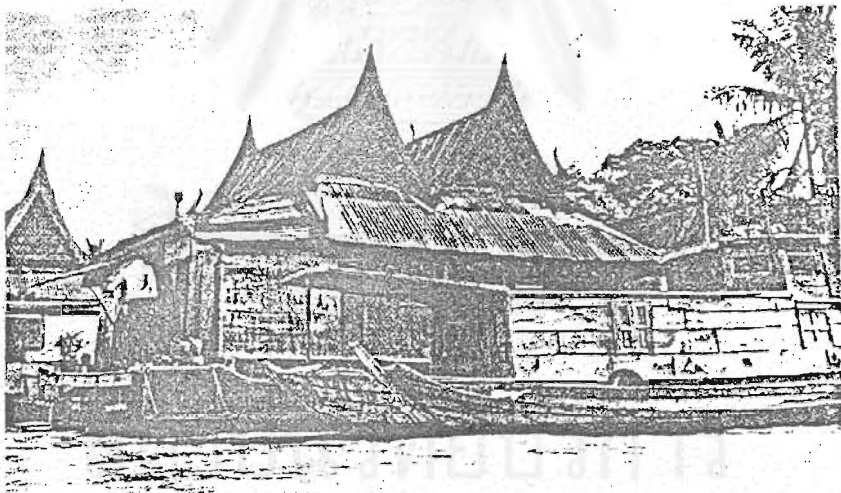
สถาบันวิทยาลัยบริการ

^๑ เกิดศักดิ์ เตชะกิจขจร. การศึกษาที่อยู่อาศัยริมน้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง: กรณีศึกษาบริเวณตลาดหน้าบางคูเวียง. สารสาส์นศรัทธาปีที่ 2 (กุมภาพันธ์ 2541)

รูปที่ 1-2 ที่อยู่อาศัยริมน้ำบนแพ

ที่มา: สมภพ ภิรมย์. ปบินดกะคดีหมายเลข 13 บ้านไทยภาคกลาง. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2512.

รูปที่ 1-3 ที่อยู่อาศัยริมน้ำบนเรือ

ที่มา: ฤทัย ใจจงรัก. เรือนไทยเดิม. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539.

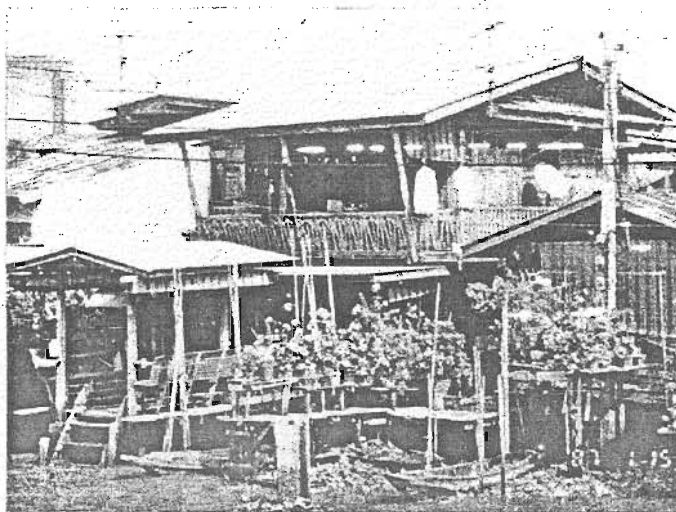
รูปที่ 1-4 ที่อยู่อาศัยริมน้ำบนเสา

ที่มา: ฤทัย ใจจงรัก. เรือนไทยเดิม. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539.

ในส่วนของที่อยู่อาศัยมีได้ถูกเป็นรูปแบบที่อยู่อาศัยกลุ่มใหญ่ที่สุด และ สามารถแบ่งแยกประเภทของรูปแบบตามการใช้งานและพื้นที่ใช้สอยได้ดังนี้

เรือนพักอาศัย มีทั้งที่เป็นบ้านชั้นเดียวและบ้านสองชั้น ส่วนใหญ่ก่อสร้างด้วยไม้ ยกพื้นสูง โครงสร้างระบบ เสา คาน ตง ผนังเป็นไม้ซ้อนเกร็ด หรือบางส่วนฝาสังกะสี หรือกระเบื้องแผ่นเรียบ ตามแต่กำลังทรัพย์ของผู้อยู่อาศัย หลังคาส่วนใหญ่เป็นโครงสร้างไม้เช่นกัน รูปแบบของหลังคาเป็น ทรงมะนิลา หรือทรงปั้นหยา แม้กระทั่งทรงสูงแบบเรือนไทย ขึ้นอยู่กับรสนิยมของผู้อยู่อาศัย แต่วัสดุอาจเป็นกระเบื้องว่าวหรือกระเบื้องลอนบางหลัง หรือส่วนที่ไม่สำคัญก็ใช้สังกะสีมุงแทน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปที่ 1-5 เรือนพักอาศัยริมน้ำพร้อมที่จอดเรือ

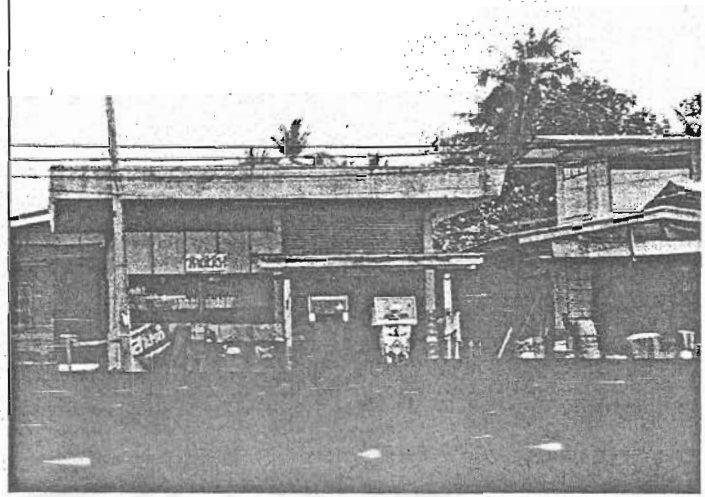

รูปที่ 1-6 ชุมชนริมคลอง

ที่มา: ศักดิ์สิน ทองสุขมาก. การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยริมคลองภายหลังการก่อสร้างคันกั้นน้ำเขตดลิ่งชั้น (ปีการศึกษา 2543). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต ภาควิชาเคหการ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

องค์ประกอบของตัวบ้านประกอบไปด้วย ห้องนอน ครัว ซานพักผ่อน และที่สำคัญ คือ ศาลาทำน้ำ ซึ่งจะต่อเนื่องกับสวนชาน เป็นพื้นที่เชื่อมต่อกับสวนบกและน้ำ เป็นพื้นที่อเนกประสงค์ เพื่อใช้ขนถ่ายพืชผลทางการเกษตร จากเรือขึ้นศาลาทำน้ำมาเก็บได้สะดวก บางหลังที่มีขนาดใหญ่อยู่หลายครอบครัวจะมีชานด้านหลังตัวบ้านและบันได “ทำน้ำรอง” แยกจาก “ทำน้ำหลัก” ส่วนหน้าของตัวบ้าน นอกจากนี้ส่วนสำคัญของตัวบ้านคือ “อุ้งจอดเรือ” บางหลังจะจอดเรือได้ถูบ้าน แต่บางหลังจะทำเป็นอุ้งจอดเรือแยกเป็นอีกส่วนหนึ่งของตัวบ้าน

เรือนค้าขาย เป็นร้านค้าที่ดัดแปลงมาจากที่อยู่อาศัยแบบทั่วไป แต่ส่วนมากชาวบ้านจะเรียกว่า “แพ” สาเหตุมาจากร้านค้าส่วนใหญ่ในสมัยก่อนจะเป็นเรือนแพ แต่ดัดแปลงมาปลูกบนเสาแทนจากสาเหตุที่กลัวน้ำแล้วข้างต้น โดยส่วนใหญ่ยังคง “แพ” ซึ่งเป็นส่วนของทำน้ำหน้าร้านค้าเพื่อสะดวกต่อการขึ้นลง และขนถ่ายสินค้า จากการเปลี่ยนแปลงของระดับน้ำ ลักษณะของร้านค้าริมน้ำไม่จำกัดอยู่เฉพาะขายสินค้าของใช้ในชีวิตประจำวันเท่านั้น แต่ยังให้บริการอื่นๆ เช่น ร้านเสริมสวย - ตัดผม บิมน้ำมัน เป็นต้น แต่พื้นที่ส่วนร้านค้าจะมีขนาดไม่ใหญ่มากนักเพราะต้องใช้เป็นส่วนพักอาศัยด้วยเช่นกัน โดยความแตกต่างจากเรือนพักอาศัย ได้แก่ บันไดทำน้ำขนาดใหญ่ และบางชุมชนบริเวณร้านค้าจะทำชานเชื่อมถึงกันเพื่อความสะดวกในการติดต่อค้าขายสินค้าต่างๆ

รูปที่ 1-7 ป้อมน้ำมันริมคลอง

รูปที่ 1-8 ร้านขายของชำริมคลอง"แพ"

1.1 สภาพการอยู่อาศัย

การอยู่อาศัยริมคลองในอดีตมีความสัมพันธ์กับลำคลองอย่างเหนียวแน่น ทั้งในส่วนของ การดำเนินชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพ และการเดินทางติดต่อ ตลอดทั้งวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ

การอยู่อาศัย เป็นความสัมพันธ์ทั้งในส่วนของ การประกอบอาชีพและ กิจกรรมการอยู่อาศัย ตัวบ้านนอกจากการใช้เป็นที่หลับนอนและประกอบอาหาร ยังเป็นที่เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ ที่ว่างต่างๆจะถูกนำมาใช้ในการประกอบอาชีพหรือเตรียมสินค้าทางการเกษตรเพื่อรอการจำหน่าย

การประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร มีบางส่วน ทำงานรับจ้าง หรือรับราชการ แต่เมื่อว่างหรือในวันหยุดก็ต้องมาช่วยสมาชิกในครอบครัว ทำการเกษตร เพราะทุกครอบครัวยังคงประกอบอาชีพนี้อยู่ บางครอบครัวประกอบอาชีพค้าขาย และการบริการต่างๆ เช่น ร้านขายของชำเรียกว่า “แพ” บิมน้ำมัน อุต่อเรือ ร้านค้า วัสดุก่อสร้าง ร้านตัดผม-เสริมสวย หน่วยงานราชการที่อยู่ริมน้ำก็มีหลายหน่วยงาน แต่ที่สำคัญ ได้แก่ โรงเรียน (วัด) สุขศาลา (บริการสาธารณสุข) เป็นต้น ที่เป็นการบริการทางน้ำ เช่น เรือขายก๋วยเตี๋ยว เรือขายซากาแพ เรือขายกับข้าว (สด-แห้ง) เรือขายอาหารต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนประกอบกิจการเหล่านี้ แต่การค้าขายทางเรือโดยกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าต่างถิ่นก็มี เช่น เรือขายน้ำปลาจากย่านบางประกง เรือขายไอ้จากราชบุรี เรือขายหิน-ดิน (สำหรับถมที่ดิน) เรือขายไม้ไผ่ ไม้รวก เรือขายและรับซื้อสินค้าเกษตรต่างๆ แม้กระทั่งธนาคารทางเรือ (ออมสิน) และไปรษณีย์ทางน้ำ เป็นต้น

วัฒนธรรมและประเพณี เมื่อก้าวถึงวัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนริมน้ำ เช่น ตลาดน้ำ งานประเพณีแห่ขบวนเรือ การแข่งเรือยาว ศูนย์กลางวัฒนธรรมเหล่านี้มี “วัด” ของแต่ละชุมชนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งจะเห็นได้จากทุกเช้าเรือบิณฑบาตของพระสงฆ์จะจอดทุก “หัวบันได” หรือศาลาท่าน้ำ เพื่อให้ชาวบ้านได้ใส่บาตร และบอกบุญในวันสำคัญต่างๆ

การเดินทางติดต่อ การเดินทางติดต่อส่วนใหญ่เป็นทางน้ำ โดยเรือโดยสาร เช่น

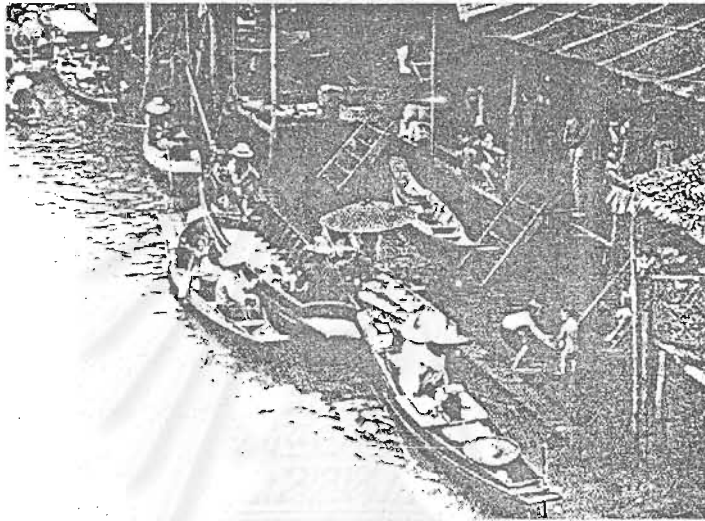
เรือแท็กซี่ (ปัจจุบันใช้ขนส่งสินค้า รับ-ส่งนักเรียนเป็นหลัก)

เรือหางยาว เป็นเรือรับ-ส่งระยะไกลนำผู้โดยสารไปส่งยังกรุงเทพมหานคร

เรือสองตอน เป็นเรือที่ใช้ระยะสั้นๆ เช่น จากท่าน้ำชุมชนไปยังบ้าน

การเดินทางในชุมชนแต่ละครัวเรือนจะมีเรือของตัวเอง ขึ้นอยู่กับความจำเป็นในการใช้งาน เช่น เรือติดเครื่องยนต์ เรือแจว เรือพาย

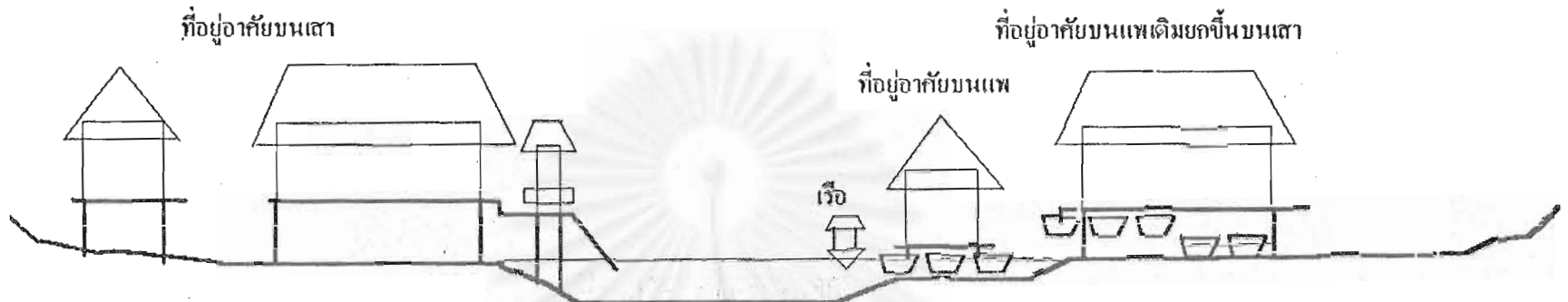
การเดินทางติดต่อทางบก ยังไม่มีถนนสำหรับรถยนต์ แต่มีทางเท้าสำหรับเดินทางไปยังพื้นที่เกษตรกรรมของแต่ละครอบครัว ที่สำคัญคือทางเท้าสำหรับชุมชนหรือทางเดินไปยังวัดมักจะปูด้วยคอนกรีต เพื่อความสะดวกต่อการเดินทางในฤดูฝน เส้นทางที่เดินผ่านลำคลองจะมีการทำสะพานทอดข้ามไปยังฝั่งตรงข้าม โครงสร้างของสะพานขึ้นอยู่กับการใช้งาน และรายได้ของชุมชน

รูปที่ 1-9 สภาพชุมชนริมน้ำและการค้าขาย

ที่มา: ฤทัย ใจจงรัก. เรือไทยเดิม. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คลองขางกอกน้อยในอดีต

คลองขางกอกน้อยก่อนที่จะมีเรือหางยาวและเรือตลิ่ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

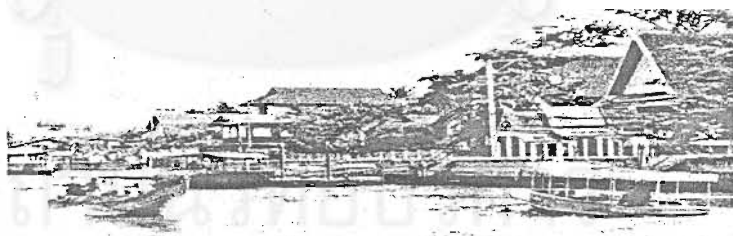
บทที่ 2

ที่อยู่อาศัยริมคลองเมื่อมีการสร้างเขื่อนกันตลิ่ง

2.1 สภาพที่อยู่อาศัย

องค์ประกอบหลักซึ่งเป็นตัวกำหนดแนวเขตของลำน้ำตามธรรมชาตินี้เดิมที่เป็นเพียงตลิ่งดินก่อตัวขึ้นเองจากการขึ้นลงของน้ำหรือการขุดดินถมสูงโดยชาวบ้านในบริเวณนั้น อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงรูปโฉมของตลิ่งริมคลองบางกอกน้อยและคลองสายรองต่างๆมีขึ้นเมื่อ 40 ปีก่อน เมื่อเรือหางยาวเข้ามาแทนที่เรือแม่ลู่ ทำหน้าที่สำคัญในการเป็นระบบขนส่งมวลชนหลัก จากคลื่นน้ำที่ค่อนข้างรุนแรงตามอัตราความเร็วของเรือ ส่งผลทางตรงให้บ้านสันดอน และตลิ่งดินริมสองฝั่งคลองทรุดทลายตัว ทำให้เสาบ้านเคลื่อนตัวและบ้านริมน้ำก็ทรุดตัวด้วย ส่วนผลทางอ้อมจากการทลายของตลิ่งก็คือการที่ดินใต้บ้านไม่มีโอกาสที่จะแห้งแข็งตัวเมื่อน้ำลดทำให้เกิดพื้นที่ได้ถุนซึ่งสามารถใช้ประโยชน์ได้เช่นที่เป็นมา การเปลี่ยนแปลงเป็นดินโคลนที่จะอยู่เสมอนั้น สันนิษฐานได้จากการที่ไม่เคยมีการขุดลอกคลอง ทำให้ดินที่ทลายตัวลงทับถมลดความลึกของคลองบวกกับคลองในสวนหรือลำประโดงที่ถูกทอดทิ้งจนตื้นเขินเป็นการทอนพื้นที่รับน้ำ แนวเขตของน้ำจึงกินพื้นที่เข้ามาสู่ตลิ่งมากกว่าที่เคยเป็นและทำให้ดินนั้นเป็นโคลนอยู่เสมอ

ชาวบ้านในบริเวณแก้ปัญหาดังกล่าวโดยการพัฒนารูปแบบของเขื่อนริมตลิ่งกันคลื่นซัด ซึ่งมีรูปแบบและวัสดุแตกต่างกันตามแต่วัตถุประสงค์และรายได้ของผู้อยู่อาศัย

รูปที่ 2-1 เรือหางยาวและเรือแม่ลู่

ที่มา: ศักดิ์สิน ทองสุขมาก. การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยริมคลองภายหลังการก่อสร้างคันกันน้ำเขตตลิ่งชัน (ปีการศึกษา 2543). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชาเคหการ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

2.1.1 เชื้อนกันตลิ่ง

เชื้อนกันตลิ่งของชาวบ้านแบ่งเป็นลักษณะต่างๆตามวัสดุ และวิธีการก่อสร้าง ดังนี้

หลักไม้ ซึ่งอาจจะไม่ได้เรียกว่าเชื้อน แต่ขอรวมเอาไว้เพราะใช้ประโยชน์ในลักษณะเดียวกัน โดยการนำไม้ไผ่มาปักลงเป็นแนวเขตตามลำน้ำ และผูกเป็นท่อนตามระดับน้ำเพื่อกั้นอาณาเขตของที่ดิน (ในลำน้ำซึ่งจะอธิบายในภายหลัง) และมีการนำเอาพืชน้ำ เช่น สวะ ผักตบชวา ผักกะเจต หรือผักบุ้ง มาปลูกด้านในเพื่อเป็นตัวลดแรงของคลื่นได้ในระดับหนึ่ง

เชื้อนไม้ เป็นเชื้อนที่นิยมนำมาใช้ในคลองขนาดเล็ก หรือครอบครัวที่มีงบประมาณน้อยซึ่งส่วนมากจะเป็นไม้จำพวก ต้นหมาก ต้นมะพร้าวเป็นหลัก เพราะสามารถหาได้ภายในท้องถิ่นและมีราคาถูก

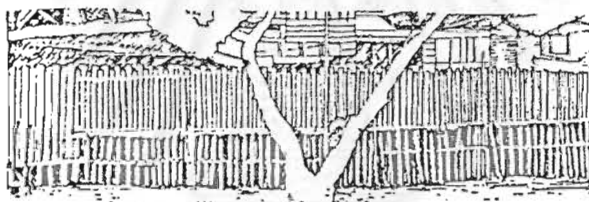
เชื้อนหินทิ้ง เป็นการแก้ปัญหาโดยการใช้นหินขนาดใหญ่ ซึ่งมีเรือโยงบรรทุกมาขายจากจังหวัดสระบุรี และนำหินมาเรียงเป็นชั้นตามแนวคันดินเดิมซึ่งมีความแข็งแรงและป้องกันคลื่นที่รุนแรงและมีขนาดใหญ่ได้ดี แต่ก็มีกการพังทลายลงเป็นบางส่วน ทำให้ต้องมีการซ่อมแซมและถมหินเพิ่มเติม หรือบางรายจะนำคอนกรีตมาพอกทับรอยต่อของหินแต่ละก้อน เพื่อเพิ่มการยึดเกาะได้ยาวนานขึ้น แต่น้ำก็กัดยังเซาะพังทลายอยู่

เชื้อนคอนกรีต เป็นเชื้อนที่แข็งแรงที่สุดและมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง โดยการใช้เสาเข็มคอนกรีต และแผ่นคอนกรีตสำเร็จรูปมาใช้กันตลิ่งดินเดิม ซึ่งเชื้อนประเภทนี้มีความคงทนแข็งแรง และมีอายุการใช้งานที่ยาวนานกว่าเชื้อนรูปแบบอื่นๆ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

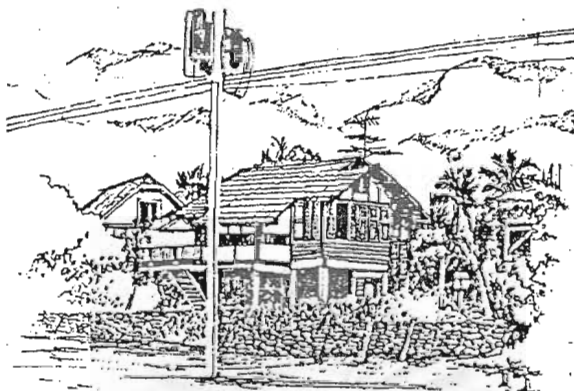

รูปที่ 2-2 ไม้หลักกันคลื่น

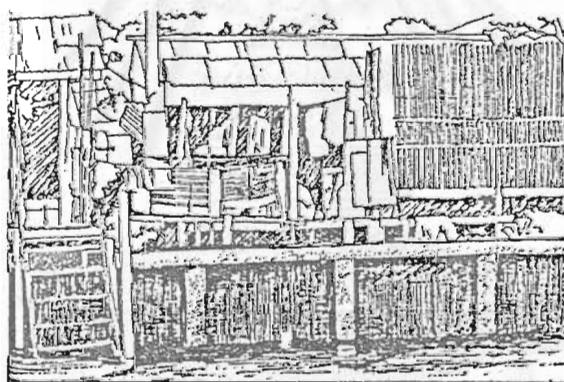

รูปที่ 2-3 เชื้อนไม้

ที่มา: อรศิริ ปาณินท์ และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องลักษณะอาคารพักอาศัยย่านคลองบางกอกน้อย.
กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, (ม.ป.ป.).

รูปที่ 2-4 เชื้อนหินทั้ง

รูปที่ 2-5 เชื้อนคอนกรีต

ที่มา: อรุณี ปาณินท์ และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องลักษณะอาคารพักอาศัยย่านคลองบางกอกน้อย.
 กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, (ม.ป.ป.).

โครงสร้างเขื่อน	รูปพื้น	รูปด้านตัด	ผลที่ได้รับ	ที่ตั้ง
ไม้			- กันคลื่นรัดคลื่น - กันคลื่นทุบ - ระบบนิเวศน์	ริมลำน้ำสายทรง บริเวณสวน
หินกอง A			- กันคลื่นรัดคลื่น - กันคลื่นทุบ - ระบบนิเวศน์	ริมลำน้ำสายหลัก-รอง บริเวณที่บ้านและสวน
หินกอง B			- กันคลื่นรัด - ระบบนิเวศน์	ริมลำน้ำสายหลัก-รอง บริเวณที่บ้าน
หินกองเท คอนกรีต			- กันคลื่นรัด - ย้ำแนวเขต	ริมลำน้ำสายหลัก-รอง บริเวณที่บ้าน
คอนกรีต A			- กันคลื่นรัด - กันน้ำท่วม - ย้ำแนวเขต	ริมลำน้ำสายหลัก-รอง บริเวณที่บ้าน
คอนกรีต B			- กันคลื่นรัด - ย้ำแนวเขต	ริมลำน้ำสายหลัก-รอง บริเวณที่บ้านและสวน
คอนกรีต C			- กันคลื่นทุบ - ย้ำแนวเขต - เพิ่มพื้นที่	ริมลำน้ำสายหลัก-รอง บริเวณที่บ้านและวัด

รูปที่ 2-6 การแบ่งประเภทเขื่อนของ เทิดศักดิ์ เตชะกิจจจร

ที่มา: เทิดศักดิ์ เตชะกิจจจร, การศึกษาที่อยู่อาศัยริมน้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง : กรณีศึกษาบริเวณตลาดหน้า
บางคูเวียง, สาระศาสตร์สถาปัตยกรรมศาสตร์ (กุมภาพันธ์ 2541)

2.1.2 สภาพแวดล้อม

มีสาเหตุหลักมาจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงของที่ลุ่มน้ำท่วมถึง ซึ่งในช่วงหน้าแล้งหรือน้ำลดเป็นทั้งบริเวณพักผ่อน ประกอบอาชีพ เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพของผู้อยู่อาศัย และบ้านบางหลังยังใช้เป็นอู่จอดเรือ (เวลาน้ำแห้งหรือลดไม่สามารถนำเรือออกใช้งานได้)

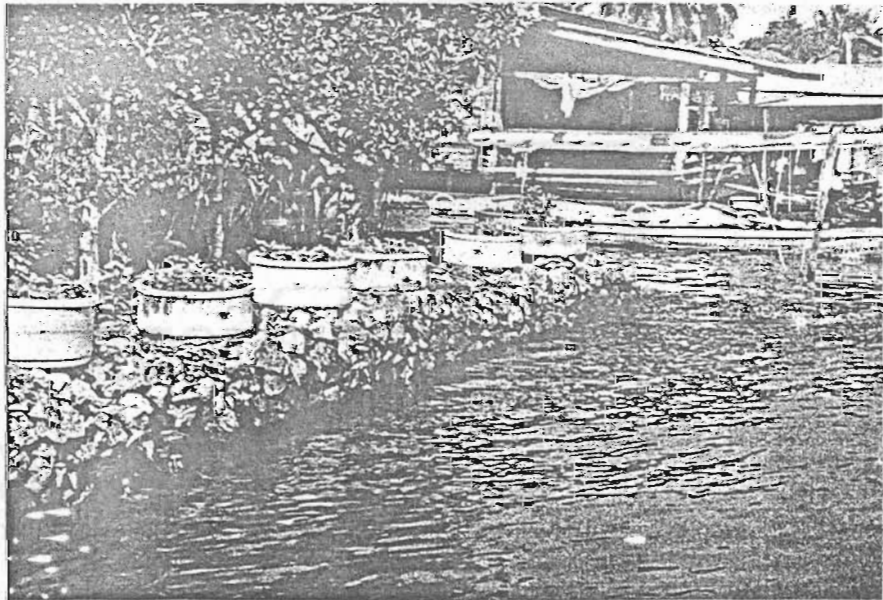
การถมดิน เมื่อมีการสร้างเขื่อนกันคลื่นชนิดถาวร ทำให้บริเวณใต้ถุนซึ่งยังคงมีสภาพเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมถึงไม่มีการระบายน้ำเข้าออกที่ดีพอ ประกอบกับการระบายสิ่งสกปรกลงใต้ถุนบ้านสะสมทำให้น้ำที่ท่วมขังเกิดการเน่าเสีย จึงต้องมีการแก้ไขโดยการถมดินบริเวณโดยรอบด้านหลังแนวเขื่อน

การถ่ายเทความร้อนของตัวบ้าน แต่เดิมที่อยู่อาศัยบางหลังสร้างอยู่ในน้ำ (น้ำท่วมถึง) ทำให้การถ่ายเทความร้อนทำได้ดีโดยเฉพาะที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่พื้นปูด้วยไม้กระดาน อากาศเย็นจะเข้าสู่ตัวบ้านตามร่องกระดานและผนังโปร่ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปที่ 2-7 รูปแบบที่อยู่อาศัยหลังมีการสร้างเขื่อนกันคลื่นถาวร(คอนกรีต)

รูปที่ 2-8 รูปแบบที่อยู่อาศัยหลังมีการสร้างเขื่อนกันคลื่นแบบหินทิ้ง

2.1.3 รูปแบบ

จากการพัฒนารูปแบบของเขื่อนเป็นลักษณะต่างๆ ขึ้นอยู่กับวัสดุและงบประมาณในการก่อสร้างดังกล่าวข้างต้น ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่อยู่อาศัยเมื่อมีการสร้างเขื่อนกันตลิ่งดังนี้

การสร้างบ้านติดกับพื้นดินหรือไม่มีใต้ถุน ในบางกรณีที่มีการสร้างเขื่อนและมีการถมดินตัวบ้านที่สร้างใหม่บางหลังจะมีการสร้างบ้านบนพื้นดิน เพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการยกพื้นหรือยกใต้ถุนสูง

การลดบทบาทของทำนน้ำรอง หรือบริเวณซีกล่างของครัวเรือนจากเดิมที่อยู่อาศัยแต่ละหลังจะมีทำน้ำอย่างน้อยสองส่วน ส่วนที่ 1 “ทำน้ำหลัก” จะใช้ประโยชน์ในการขนถ่ายสินค้าและชั้นลงของการเดินทางทางน้ำ ส่วนที่ 2 “ทำน้ำรอง” จะใช้ประโยชน์ในการซีกล่างหรือขนถ่าย และบางหลังใช้เป็นอุ้งจอดเรือซึ่งจากการใช้งานดังกล่าว ทำน้ำรองจะอยู่ลึกเข้ามาภายในหรือด้านหลังของตัวบ้าน โดยเฉพาะเมื่อมีการสร้าง “เขื่อนคอนกรีต” จึงมีความยุ่งยากในการก่อสร้างเขื่อนให้เข้ามายังทำน้ำรอง บทบาทของทำน้ำรองจึงลดลงหรือต้องเลิกการใช้งาน

เลิกอุ้งจอดเรือติดกับตัวบ้าน อุ้งจอดเรือซึ่งแต่เดิมจะอยู่ติดกับตัวบ้านหรืออยู่ใต้ถุนบ้านเพื่อความสะดวกและประหยัดพื้นที่ เมื่อมีการสร้างเขื่อนจำเป็นต้องแยกที่จอดเรือออกจากตัวบ้านซึ่งส่วนใหญ่จะไปในารวมไว้กับส่วนศาลาทำน้ำหน้าบ้าน (ทำน้ำหลัก) ในบางกรณียังต้องทำการสร้าง “รั้ว” เพื่อป้องกันความปลอดภัยที่ตามมาหลังจากที่อยู่อาศัยสร้างอยู่บนดินและเข้าถึงตัวบ้านได้โดยสะดวก

รูปที่ 2-9 รูปแบบที่อยู่อาศัยหลังการสร้างเขื่อน

ที่มา: ศักดิ์สิน ทองสุขมาก. การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยริมคลองภายหลังการก่อสร้างคันกันน้ำเขตตลิ่งชัน (ปีการศึกษา 2543). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต ภาควิชาเคหการ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.2 สภาพการอยู่อาศัย

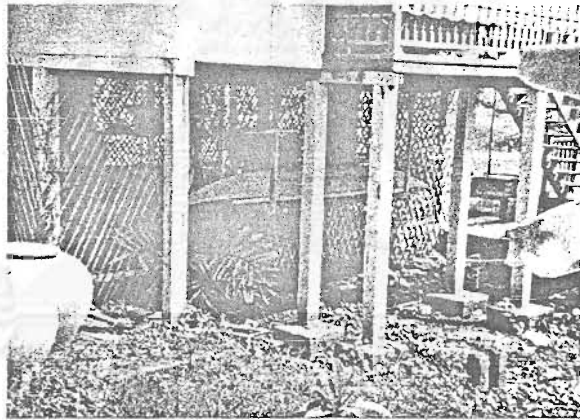
การก่อสร้างเชื่อมกันติดถึงของชาวบ้านมีผลต่อสภาพการอยู่อาศัยทั้งทางตรงและทางอ้อมดังนี้ การอยู่อาศัยริมคลองส่วนใหญ่บ้านเรือนจะปลูกติดกันโดยเฉพาะในหมู่ญาติพี่น้อง ซึ่งในบางกรณีที่ตัวบ้านที่อยู่ด้านนอกติดกับลำคลอง ทำการก่อสร้างเชื่อมชนิดถาวร ทำให้ที่อยู่อาศัยด้านในหลังแนวเชื่อมที่มีความจำเป็นต้องใช้น้ำจากลำคลองไม่ได้รับความสะดวกในการใช้งาน หรือแม้กระทั่งการใช้น้ำคลองของที่อยู่อาศัยที่เป็นเจ้าของเชื่อมเองอาจไม่สามารถใช้น้ำคลองได้สะดวกดังเดิม จึงมีความจำเป็นต้องแก้ปัญหาโดยการติดตั้ง “ปั้มน้ำ” เพื่อสูบน้ำจากลำคลองไปยังบริเวณที่มีความจำเป็นต้องใช้น้ำในบริเวณต่างๆของตัวบ้าน

นอกจากนี้ ยังส่งผลต่อการจอดเรือของกลุ่มที่อยู่อาศัยด้านหลังแนวเชื่อม แต่ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดียวกันที่แยกเฉพาะตัวเรือนนอนออกไป แต่ยังคงอยู่ในพื้นที่ติดกันซึ่งบางหลังยอมเปิดบางส่วนของตัวเชื่อมให้เรือสามารถวิ่งเข้าออกได้ แต่เมื่อน้ำแห้งหรือมีระดับต่ำ มักเกิดการเน่าเสียหรือเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงและสะสมขยะหรือสิ่งปฏิกูลบริเวณใต้ถุน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

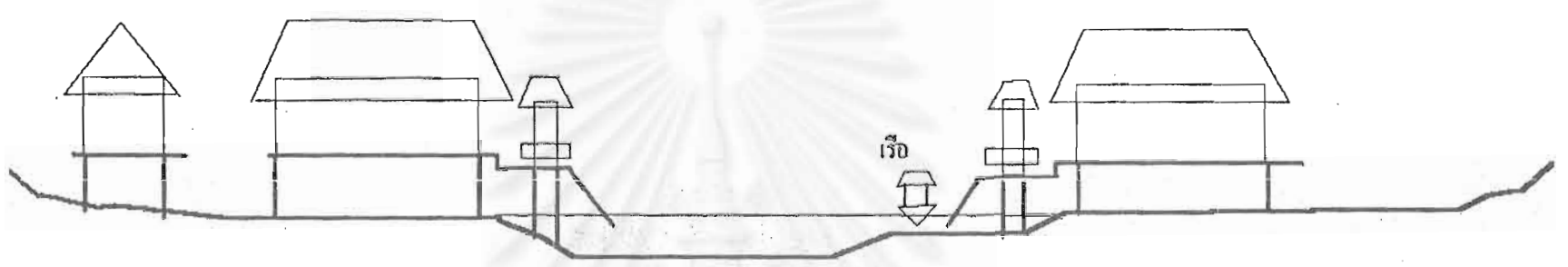
รูปที่ 2-10 บ้านที่อยู่ด้านหลังจะได้รับผลกระทบหากบ้านด้านหน้าสร้างเขื่อน

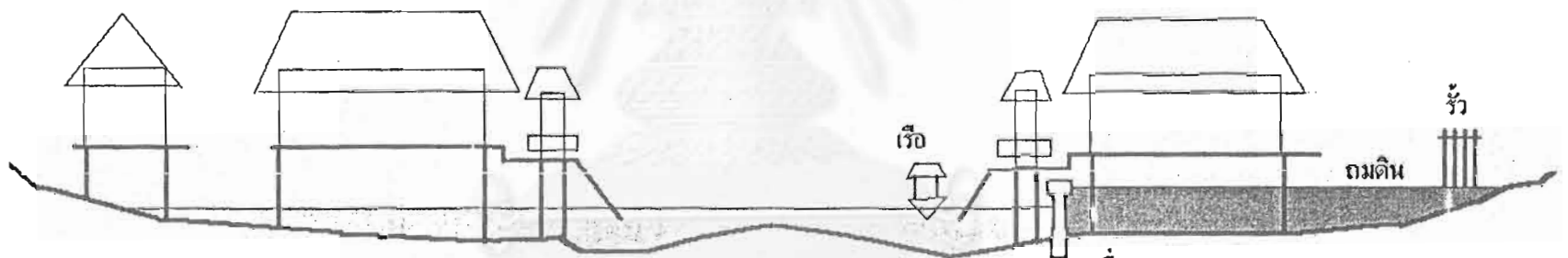
รูปที่ 2-11 อุ้งจอดเรือเดิมไม่สามารถใช้ได้ดั้งเดิมเพราะมีการถมดิน

ที่มา: ศักดิ์สิน ทองสุขมาก. การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยริมคลองภายหลังการก่อสร้างคันกันน้ำเขตคลองชั้น (ปีการศึกษา 2543). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต ภาควิชาเคหการ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

T 90624864

คลองบางกอกน้อยก่อนที่จะมีเรือหางยาวและเรือมลิ่ง

คลองบางกอกน้อยหลังจากมีการสร้างเขื่อน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

ที่อยู่อาศัยริมคลองเมื่อมีการตัดถนน

3.1 สภาพที่อยู่อาศัย

การคมนาคมหลักของพื้นที่ริมคลองส่วนใหญ่ใช้ทางน้ำเป็นหลัก การเดินทางติดต่อภายในชุมชน และการเดินทางขนถ่ายสินค้า อุปโภคบริโภค และสินค้าเกษตรระหว่างเมือง แม้แต่กลุ่มที่มีอาชีพรับราชการ รับจ้าง รวมทั้งนักเรียน นักศึกษา การเดินทางเข้าไปสู่ตัวเมืองต้องใช้ทางน้ำเป็นหลัก แต่ภายหลังจากมีถนนสำหรับรถยนต์ตัดผ่านบริเวณพื้นที่ริมคลอง การเดินทางทางน้ำก็ลดความสำคัญลง

3.1.1 การตัดถนน

แต่เดิมการเดินทางทางบกในบริเวณพื้นที่ริมคลองเป็นลักษณะของการใช้พื้นที่คันนา สวน หรือตลิ่งริมคลองในการเดินทางไปมาหาสู่กัน จะมีการปูแผ่นคอนกรีตเพื่อความสะดวกในการเดินทาง โดยเฉพาะในหน้าฝนที่ถนนดินโดยทั่วไปมีสภาพเป็นโคลนตมมีน้ำท่วมขังไม่สะดวกและเหมาะสมในการเดินทาง ซึ่งแผ่นคอนกรีตจะปูบนเส้นทางที่สำคัญของชุมชนซึ่ง ได้แก่ ทางเดินไปยัง “วัด” หรือ “โรงเรียน” ของชุมชนเป็นส่วนใหญ่

เมื่อมีการตัดถนนสำหรับรถยนต์ผ่านเข้ามาในพื้นที่ริมคลอง หรือบริเวณใกล้เคียง การเดินทางติดต่อกิจกรรมต่างๆทางน้ำบางส่วนก็เริ่มเปลี่ยนมาใช้ทางบก แทนการตัดถนนในพื้นที่ริมคลองบางกอกน้อย เริ่มเกิดขึ้นเมื่อประมาณ 20-30 ปีมาแล้ว ถนนสายสำคัญที่มีผลต่อพื้นที่ริมคลองบางกอกน้อย ได้แก่

1. ถนนจรัสสินทวงศ์ ฝั่งตะวันตก และตะวันออกของคลองบางกอกน้อย อยู่ในพื้นที่เขตบางพลัด เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร
2. ถนนปั้นเกล้า - นครชัยศรี
3. ถนนชัยพฤกษ์ ฝั่งตะวันตกคลองของบางกอกน้อยอยู่ในพื้นที่เขตบางกอกน้อย และเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานครเป็นส่วนใหญ่
4. ถนนสายบางกรวย - ไทรน้อย (ถนนซอยต่อจากถนนจรัสสินทวงศ์เข้ามา) ฝั่งตะวันออกของคลองบางกอกน้อย ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อำเภอบางกรวย อำเภอ บางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี และบางส่วนของกรุงเทพมหานคร
5. ถนนสายบางกรวย - กรุงนนท์ - จงถนอม เริ่มก่อสร้างพร้อมถนนวงแหวนรอบนอก-สายสุพรรณบุรีอยู่ในพื้นที่อำเภอบางใหญ่ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ฝั่งตะวันตกของคลองบางกอกน้อย

นอกจากถนนสายต่างๆที่กล่าวมานี้ยังมีการสร้างถนน ในปัจจุบัน อีกหลายสายในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น ถนนรัตนานิเบศร์ และถนนที่กำลังมีอิทธิพลต่อพื้นที่ริมคลองบางกอกน้อยเป็นอย่างมาก ได้แก่

1.ถนนสายติวานนท์-วงแหวนรอบนอก (สะพานวัดนครอินทร์แล้วเสร็จ ประมาณปีพ.ศ.2546-2547)

2.สายเพชรเกษม-รัตนานิเบศร์ (แล้วเสร็จประมาณปีพ.ศ.2547-2548)

3.ทางด่วนสายบ้านโป่ง (โครงการในอนาคต)

ซึ่งถนนทั้ง 3 สายดังกล่าวเป็นถนนสายใหญ่ที่ตัดผ่านเข้ามายังพื้นที่ริมคลองบางกอกน้อยโดยตรง และพาดผ่านทั้งฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของลำคลอง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนที่ 3-1 ระบบโครงข่ายถนนในปัจจุบันและอนาคตบริเวณพื้นที่ริมคลองบางกอกน้อย

ที่มา: เทิดศักดิ์ เดชะกิจจจร. งานศึกษาการเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มของการพัฒนาสภาพสังคมชุมชนริมน้ำบริเวณเครือข่าย
ลำน้ำคลองบางกอกน้อย. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

3.1.2 สภาพแวดล้อม

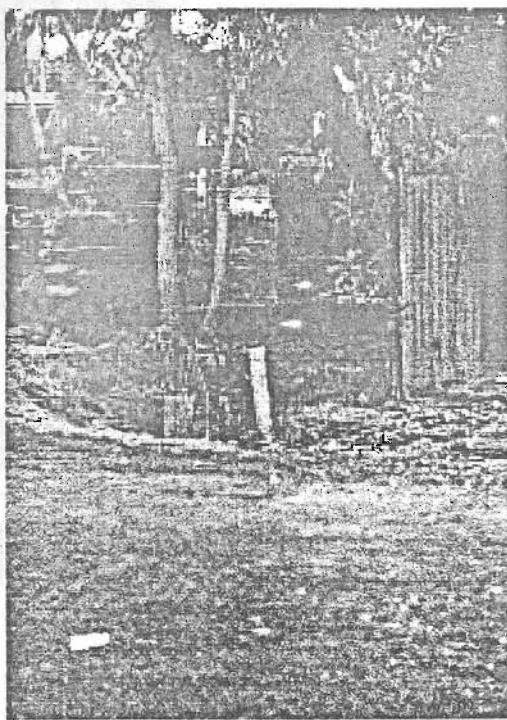
สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยริมคลองมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมากจากการตัดผ่านของถนน เพราะการตัดถนนเข้ามายังพื้นที่ริมคลองทำให้มีการตัดแบ่งพื้นที่การเกษตรแต่ละแปลงออกจากกัน นอกจากนี้ยังเป็นการเปลี่ยนแปลงระบบการทน้ำและระบายน้ำของพื้นที่การเกษตร ระดับของถนนสูงกว่าระดับของที่ดินเพื่อการเกษตร จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมบริเวณริมคลองดังนี้

การถมดิน เพื่อยกระดับพื้นที่ให้เท่ากับระดับถนน และสามารถนำรถยนต์เข้ามาจอดใกล้กับตัวบ้านได้เพราะส่วนใหญ่ตัวบ้านจะตั้งอยู่บนพื้นดินที่น้ำสามารถท่วมถึงได้ และเดิมบริเวณที่ดินโดยรอบมักจะเป็นร่องสวนจึงต้องมีการถมดินเป็นบางส่วน

ท่อระบายน้ำ เป็นการแก้ปัญหาการระบายน้ำเพื่อเข้าพื้นที่เกษตรเดิมหลังจากมีถนนตัดผ่าน และทำสายระบบการระบายน้ำดั้งเดิม ซึ่งการวางท่อระบายน้ำขึ้นอยู่กับกำลังทรัพย์และความจำเป็นในการใช้พื้นที่การเกษตรของแต่ละครอบครัว แต่มักจะกระทบกับพื้นที่ข้างเคียงซึ่งใช้ร่องระบายน้ำร่วมกัน

รูปที่ 3-1 ลำประโดงสำหรับทน้ำ-ระบายน้ำ
ก่อนมีถนน

รูปที่ 3-2 ลำประโดงถูกตัดผ่าน
หลังมีถนน

3.1.3 รูปแบบ

รูปแบบที่อยู่อาศัยริมคลองเมื่อมีถนนตัดเข้ามาในพื้นที่ มีการเปลี่ยนแปลงในด้านองค์ประกอบของที่อยู่อาศัยเพิ่มเติมบางส่วนได้แก่

ที่จอดรถ ซึ่งในกรณีของที่จอดรถในระยะแรก ถนนที่ตัดผ่านพื้นที่ริมคลองส่วนใหญ่จะตัดเข้าไปยัง “วัด” ซึ่งเป็นจุดศูนย์รวมของชุมชน ลานวัดและใต้ถุนกุฏิเกือบทุกวัดจึงเป็นที่จอดรถในระยะแรก ต่อมาเมื่อมีการตัดถนนซอยเข้าไปยังที่อยู่อาศัยแต่ละหลัง จึงมีการปรับปรุงตัวบ้านให้มีที่จอดรถเป็นการถาวร โดยส่วนใหญ่จะแยกที่จอดรถจากตัวบ้าน หรือบางหลังก็จอดรถที่ใต้ถุนบ้าน

รั้วรอบที่ดิน หรือตัวบ้าน เมื่อมีถนนเข้าถึงตัวบ้านการสร้างรั้ว เพื่อป้องกันความปลอดภัยจากชีวิตและทรัพย์สิน นอกจากนี้ยังกันรั้วเพื่อป้องกันอาณาเขต เพราะเมื่อมีถนนตัดเข้ามา สิ่งที่มาคือราคาที่ดินที่เพิ่มขึ้น ประกอบกับการขยายตัวของกรุงเทพมหานครสู่พื้นที่ชานเมืองและจังหวัดนนทบุรี

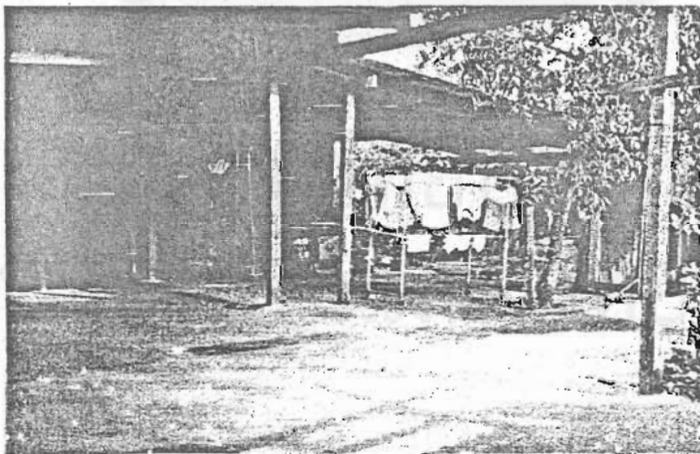
ในส่วนของตัวบ้านบางหลังเริ่มให้ความสำคัญกับด้านหลังของตัวบ้านซึ่งอยู่ติดถนนมากขึ้น เริ่มจากประตูรั้วและทางเข้าบ้าน เพราะทางออกด้านถนนมีการใช้งานบ่อยมากขึ้น และทำหน้าด่านหน้าตัวบ้านเริ่มลดความสำคัญลง โดยเฉพาะกลุ่มที่อยู่อาศัยริมคลองในส่วนของกรุงเทพมหานคร เนื่องจากมีถนนตัดผ่านมาเป็นระยะเวลาหลายสิบปี นานกว่าส่วนชุมชนริมคลองอื่นๆ

รูปที่ 3-3 ถนนที่ตัดเข้าสู่พื้นที่ริมคลอง (แนวลำคลองอยู่ด้านซ้าย)

รูปที่ 3-4 การถมดินเพื่อปรับระดับกับตัวบ้าน

รูปที่ 3-5 ที่จอดรถหลังบ้าน (ริมคลอง)

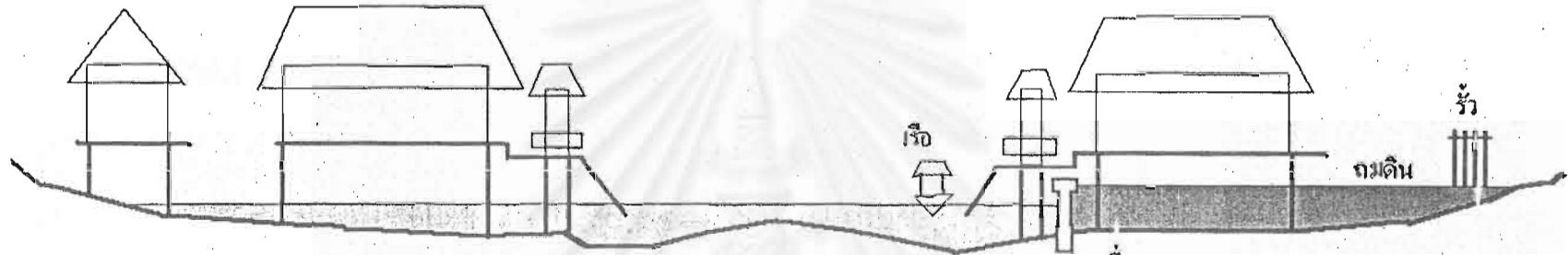
3.2 สภาพการอยู่อาศัย

ภายหลังจากการตัดถนนเข้าสู่พื้นที่ชุมชนริมคลอง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่งผลต่อความสำคัญของลำคลองที่ลดลง และสภาพการอยู่อาศัยที่เปลี่ยนแปลงดังนี้

การใช้ที่ดิน โดยภาพรวมแล้วการเกษตรกรรมของพื้นที่มีแนวโน้มลดลง ขณะที่การพาณิชย์กรรมมีแนวโน้มที่จะขยายตัวมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลมาจากการขยายตัวของที่พักอาศัย โดยเฉพาะบริเวณที่มีถนนตัดผ่าน เช่น ถนนปิ่นเกล้า - นครชัยศรี ถนนวงแหวนรอบนอก การพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่งในพื้นที่ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน มีชุมชนใหม่ๆ โดยเฉพาะหมู่บ้านจัดสรรเกิดขึ้นบริเวณที่ถนนตัดผ่าน การเพิ่มขึ้นของราคาที่ดินทำให้มีการเปลี่ยนมือของกรรมสิทธิ์ที่ดินริมคลอง และการแบ่งแปลงที่ดินออกเป็นแปลงย่อยๆ

อาชีพเกษตรกรรม การใช้พื้นที่เพื่อการเกษตร เริ่มลดลงสาเหตุมาจากการถูกตัดระบบการระบายน้ำ เนื่องจากการตัดถนนผ่านระบบการท่อน้ำและระบายน้ำของระบบคลองดั้งเดิม ทำให้การทำเกษตรทำได้ลำบากยิ่งขึ้น รวมทั้งการเดินทางทั้งจากทางน้ำ (ติดถนนหรือสะพานที่ขัดขวางการเดินทางทางน้ำ) และทางบก (ข้ามผ่านถนนขนาดใหญ่) ของเกษตรกรรมยังที่อยู่อาศัยริมน้ำ

การเดินทางทางน้ำ สาเหตุต่างๆที่เกิดขึ้นทำให้วิถีชีวิตริมคลองที่มีความสัมพันธ์กับการเดินทางทางน้ำเริ่มลดความสำคัญ เหลือเพียงการเดินทางโดยเรือหางยาว ที่สามารถลดระยะเวลาสำหรับผู้อยู่อาศัยบางกลุ่มทำให้ยังคงศาลาท่าน้ำไว้เมื่อต้องการเดินทางทางน้ำ ซึ่งเป็นเพียงผลพลอยได้ในการเดินทางรูปแบบเดิม และเพื่อการพักผ่อนซึ่งไม่ต้องก่อสร้างเพิ่มเติม แต่สิ่งที่เริ่มหายไปหรือลดลง ได้แก่ ที่จอดเรือหรืออู่จอดเรือ ผู้อยู่อาศัยบางครัวเรือนยกเรือขึ้นบก เพราะไม่ได้ใช้งานและป้องกันการขโมยถ้าจอดทิ้งไว้ในน้ำ

คลองบางกอกน้ำโจ้วหลังจากรีการสร้างเขื่อน

คลองบางกอกน้ำโจ้วหลังจากรีการมีเขื่อนตัดผ่าน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ที่อยู่อาศัยริมคลองเมื่อมีการก่อสร้างคันป้องกันน้ำท่วมของกรุงเทพมหานคร

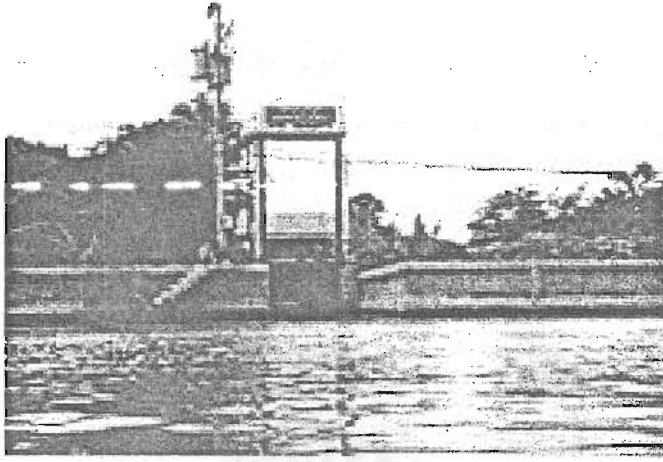
ผลกระทบจากการก่อสร้างคันกันน้ำในบริเวณที่อยู่อาศัยริมคลอง ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยและการเปลี่ยนแปลงสภาพการอยู่อาศัยดังนี้

4.1 สภาพที่อยู่อาศัย

4.1.1 คันป้องกันน้ำท่วมของกรุงเทพมหานคร

การก่อสร้างคันกันน้ำของพื้นที่เขตตลิ่งชัน เป็นโครงการในช่วงแรกของสำนักการระบายน้ำที่ทำการก่อสร้างคันกันน้ำในพื้นที่ที่มีการอยู่อาศัยตามริมคลอง มีขอบเขตของโครงการเริ่มตั้งแต่ประตูระบายน้ำคลองสวนแดน 2 จนถึงสถานีสูบน้ำคลองชักพระมีระยะรวมประมาณ 5,500 เมตร ตามแนวทางมาตรฐานของสำนักระบายน้ำกรุงเทพมหานคร กำหนดความสูงในการป้องกันน้ำท่วมไว้ที่ระดับ 2.30 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง แต่โครงการแนวคันกันน้ำในพื้นที่เขตตลิ่งชัน กำหนดความสูงในการป้องกันน้ำท่วมไว้ที่ระดับ 2.80 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง เพื่อป้องกันคลื่นที่มีระดับสูง เนื่องจากในบริเวณลำคลองมีเรือโดยสารขนาดใหญ่แล่นผ่านตามแนวคลองบางกอกน้อยจะมีคลองต่างๆมาบรรจบต่อจากคลองบางกอกน้อยในลักษณะคลองซอย ทำให้ต้องก่อสร้างอาคารบังคับน้ำ เพื่อให้สามารถควบคุมการเข้าออกของน้ำประกอบไปด้วยประตูระบายน้ำ สถานีสูบน้ำ ซึ่งมีดังนี้

1. ประตูระบายน้ำคลองสวนแดน 2
2. ประตูระบายน้ำคลองผู้ใหญ่นวม
3. ประตูระบายน้ำคลองยายวาด
4. สถานีสูบน้ำและประตูระบายน้ำคลองสวนแดน 1
5. สถานีสูบน้ำและประตูระบายน้ำคลองวัดไก่อี้อยู่
6. ประตูระบายน้ำคลองข้างศาลเจ้าแม่ทับทิม

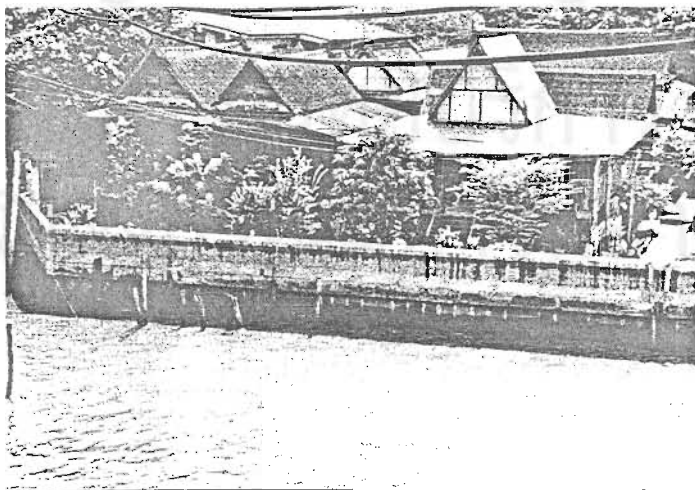

รูปที่ 4-1 คันกั้นน้ำและประตูระบายน้ำริมคลอง

ที่มา: ศักดิ์สิน ทองสุขมาก. การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยริมคลองภายหลังการก่อสร้างคันกั้นน้ำเขตตลิ่งชัน (ปีการศึกษา 2543). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาด้านวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเคหกรรม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

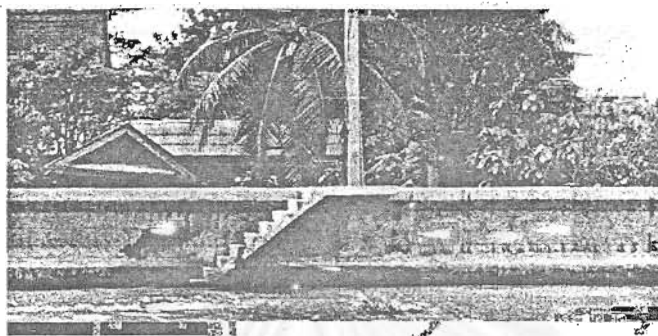
การก่อสร้างคันกั้นน้ำ กรุงเทพมหานครมีเป้าหมายป้องกันตลอดแนว แต่การลงมือก่อสร้างจะต้องทำตามกำลังงบประมาณ บริเวณใดที่ก่อความเดือดร้อนมาก จะได้รับการแก้ไขก่อน สำหรับพื้นที่เขตตลิ่งชันต้องทยอยก่อสร้างแนวป้องกันแบ่งเป็น 2 ระยะคือ

ระยะที่ 1 แบบผนังกันน้ำสร้างอยู่บนกำแพงกันดินโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก เริ่มจากคลองมหาสวัสดิ์บริเวณประตูระบายน้ำปากคลองสวนแดน 2 คลองบางกอกน้อยจนถึงถนนบรมราชชนนี ความยาวแนวป้องกัน 4.68 กิโลเมตร พื้นที่ได้รับการป้องกัน 1.25 ตารางกิโลเมตร และมีอาคารที่ได้รับการป้องกัน 1,260 หลัง

รูปที่ 4-2 คันกั้นน้ำระยะที่ 1

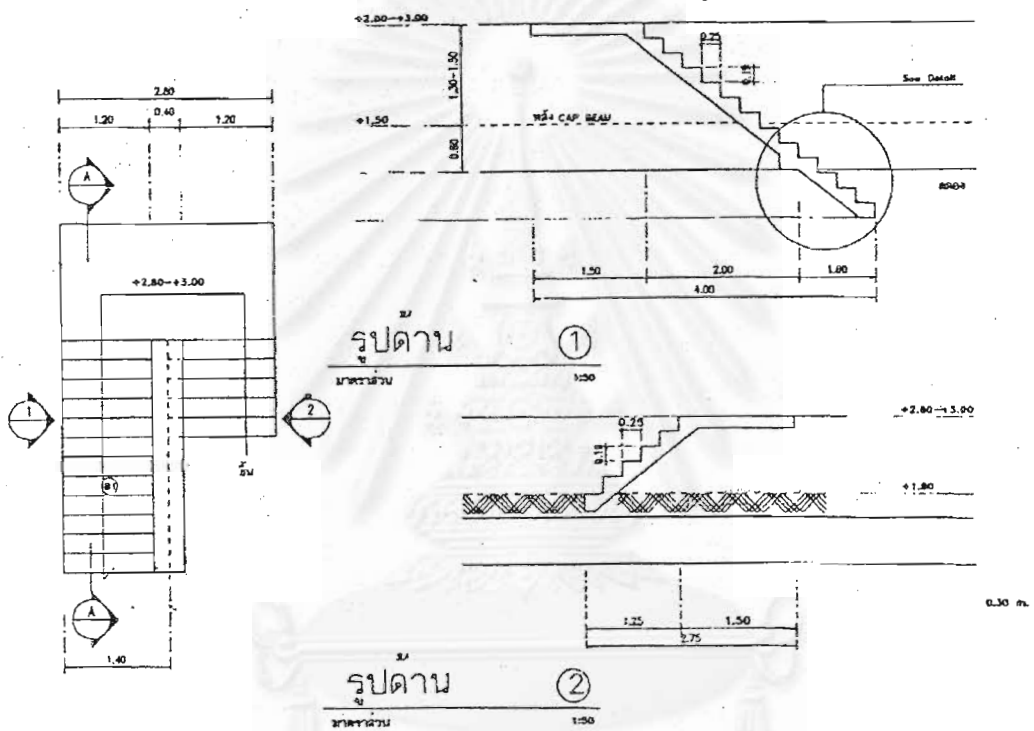
ระยะที่ 2 แบบผนังกันน้ำสร้างอยู่บนกำแพงกันดินโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก มีชั้นบันไดเริ่มจากคลองบางกอกน้อยบริเวณวัดไก่อ่เตี้ยถึงสถานีสูบน้ำคลองชักพระ ความยาวแนวป้องกัน 0.835 กิโลเมตร พื้นที่ได้รับการป้องกัน 0.20 ตารางกิโลเมตร และมีอาคารที่ได้รับการป้องกัน 450 หลัง

รูปที่ 4-3 คันกันน้ำระยะที่ 2 มีบันไดขึ้น-ลงของคันกันน้ำ

ที่มา: ศักดิ์สิน ทองสุขมาก. การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยริมคลองภายหลังการก่อสร้างคันกันน้ำเขตลิ่งชัน (ปีการศึกษา 2543). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาเคหการ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

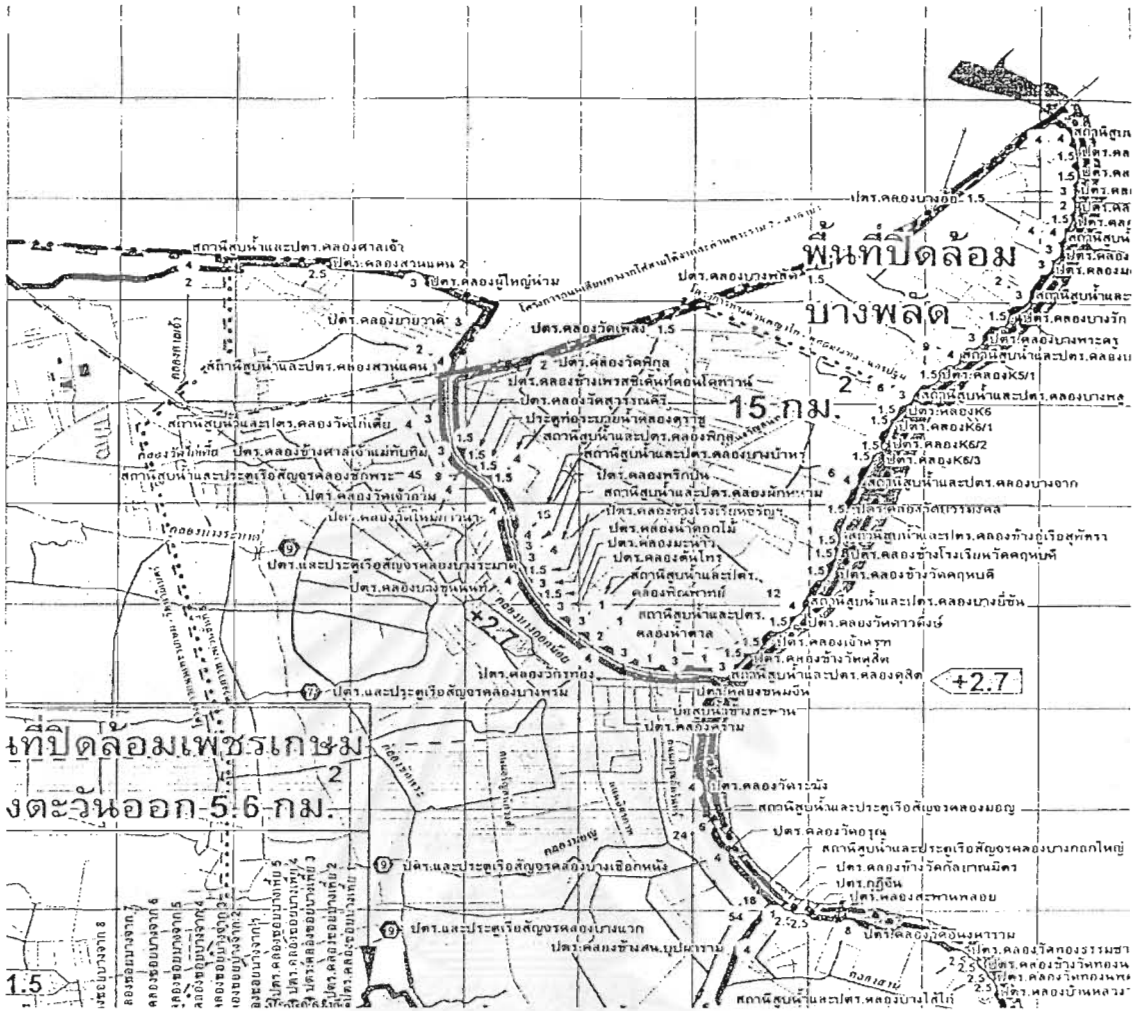
สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปที่ 4-5 แบบคันทันหน้าและบันไดขึ้น-ลง

ที่มา: สำนักงานระบายน้ำ กรุงเทพมหานคร.

แผนที่ 4-1 แนวป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพมหานครฝั่งธนบุรี

ที่มา: สำนักงานระบายน้ำ กรุงเทพมหานคร.

จากการสัมภาษณ์นายสุราษฎร์ เจริญชัยสกุล วิศวกรโยธา 6 กองพัฒนา ระบบหลัก สำนักงานระบายน้ำทราบว่า การก่อสร้างคันกันน้ำในพื้นที่เขตตลิ่งชันเป็น โครงการเร่งด่วน แนวคันกันน้ำได้รับการออกแบบให้อยู่ตามแนวเขตที่ดินเป็นโครงการที่ ไม่มีการเวนคืนที่ดิน เพื่อลดปัญหาในการดำเนินงาน โดยมีรูปแบบก่อสร้างดังนี้

1. เป็นแบบผนังกันน้ำสร้างอยู่บนกำแพงกันดินโครงสร้างทั่วไปเป็น คอนกรีตเสริมเหล็กยาวตลอดแนวที่ก่อสร้างความสูงหลังผนังกันน้ำอยู่ที่ระดับ 2.80 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลางตรงจุดที่มีคลองซอยต่างๆจะมีอาคารบังคับน้ำ เช่น สถานี สูบน้ำและประตูระบายน้ำ
2. ด้านหลังแนวคันกันน้ำมีการถมดินเหนียวประมาณ 2.00-3.00 เมตร เพื่อป้องกันการรั่วซึมและป้องกันแรงดันจากน้ำในลำคลอง

3. บริเวณที่เป็นพื้นที่ลุ่มต้ำน้ำท่วมถึงริมคลอง (Swamps) เป็นพื้นที่อาจมีน้ำขังได้ ซึ่งมีพื้นที่ลุ่มต้ำในพื้นที่ศึกษาอยู่ตลอดบริเวณแนวคันกันน้ำรวมกันเป็นระยะ 1,248 เมตร จากความยาวคันกันน้ำ 5,510 เมตร จึงมีการติดตั้งประตูระบายน้ำขนาดเล็กเพื่อใช้ปิดเมื่อเวลาที่น้ำในลำคลองมีระดับสูง และเปิดเมื่อน้ำในคลองมีระดับต้ำ น้ำที่มีในพื้นที่ลุ่มต้ำดังกล่าวจะสามารถระบายออกได้ ขนาดและตำแหน่งของประตูระบายน้ำจะออกแบบตามความเหมาะสมในแต่ละบริเวณ

4. ในส่วนของโครงการแนวคันกันน้ำจากวัดไก่อี้ถึงประตูเรือสัญจรคลองชักพระ ได้มีการก่อสร้างบันไดคอนกรีตเสริมเหล็กสำหรับกิจกรรมทางน้ำและการขึ้น-ลงเรือ

5. แนวการก่อสร้างให้ยึดถือตามขอบระวางที่ดินริมน้ำหรือโฉนดที่ดินริมน้ำ โดยสร้างคันกันน้ำชิดแนวเขตที่ดินของประชาชน ในกรณีที่ไม่ได้รับอนุญาตให้ขยับแนวการก่อสร้างออกมาระยะ 2.00 เมตร

4.1.2 สภาพแวดล้อม

สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของที่อยู่อาศัยริมคลองส่วนใหญ่ในพื้นที่เขตตลิ่งที่ดินหรือที่ตั้งของตัวบ้าน ก่อนที่จะมีการสร้างคันกันน้ำมีสภาพถูกน้ำกัดเซาะ น้ำท่วมถึงตลอดทั้งปีโดยเฉพาะเมื่อเวลาน้ำขึ้น แต่หลังจากการก่อสร้างคันกันน้ำส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระยะต่าง ๆ ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงในระยะสั้น

จากการศึกษาพบว่า ในระยะสั้นคันกันน้ำไม่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของที่ตั้งที่อยู่อาศัยมากนัก เพราะที่ดินที่อยู่หลังแนวคันกันน้ำยังคงอยู่ในสภาพเดิมเป็นส่วนใหญ่ มีเพียงเฉพาะที่อยู่อาศัยที่ตั้งอยู่ติดกับคันกันน้ำที่จะมีบางส่วนของตัวบ้านตั้งอยู่บนบก แต่ที่อยู่อาศัยที่ไม่ติดคันกันน้ำ หรือตัวบ้านไม่ติดคันกันน้ำ ก็ยังคงตั้งอยู่ในน้ำตลอดทั้งหลังเป็นส่วนใหญ่เช่นเดิม

การเปลี่ยนแปลงในระยะยาว

จากปัจจัยด้านกรรมสิทธิ์ของที่ดินริมคลอง ที่เป็นผลมาจากแนวคันกันน้ำเป็นตัวกำหนดเขตที่ชัดเจนซึ่งทำให้สามารถใช้ประโยชน์ที่ดินได้มากขึ้น เพราะอยู่นอกเหนือเขตควบคุมของกรมเจ้าท่า และประกอบกับกิจกรรมและการใช้ประโยชน์ทางน้ำลดลง ในระยะยาวอาจจะมีการถมดินในพื้นที่หลังคันกันน้ำมากขึ้นเพื่อลดปัญหาจากน้ำท่วมขังและใช้ประโยชน์ที่ดินได้มากขึ้น

แต่การถมดินยังพบปัญหา คือ มีค่าใช้จ่ายสูงการถมดินในแต่ละหลังไม่สามารถทำได้ถ้าไม่มีการสร้างกำแพงกันดิน เพราะดินที่ถมจะไหลไปยังที่ดินแปลงข้างเคียงหรือต้องถมพร้อมกันทุกหลัง ในปัจจุบันจึงพบว่าบ้านส่วนใหญ่ยังคงมีน้ำขังใต้ถุนบ้าน

4.1.3 รูปแบบ

รูปแบบที่อยู่อาศัยริมคลอง ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นเวลานาน เนื่องจากการควบคุมของกรมเจ้าท่า ห้ามมิให้มีการต่อเติมหรือก่อสร้างอาคารใหม่ในลำคลอง แต่จากผลของการก่อสร้างคันกันน้ำ ทำให้สามารถพัฒนารูปแบบของที่อยู่อาศัยได้จากปัจจัยทางด้านกฎหมาย และสภาพที่ดิน

การเปลี่ยนแปลงระยะสั้น

การก่อสร้างคันกันน้ำต้องทำการรื้อถอนบางส่วนของตัวบ้าน และศาลาท่าน้ำที่กีดขวางการก่อสร้าง เพราะส่วนใหญ่สิ่งปลูกสร้างเหล่านี้ต้องก่อสร้างอยู่ในน้ำและอยู่นอกเขตโฉนดที่ดินเพราะความจำเป็นในแง่ของการขึ้น-ลงและจอดเรือที่ต้องสร้างออกไปจากแนวตลิ่ง ซึ่งปัจจุบันพังทลายเพราะการกัดเซาะของน้ำและคลื่น ทำให้ศาลาท่าน้ำซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของที่อยู่อาศัยริมคลองสูญหายไป และการก่อสร้างใหม่ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายที่บังคับข้ออยู่ในปัจจุบันดังรายละเอียดที่ได้กล่าวไว้แล้ว

เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร ได้กล่าวถึง รูปแบบและแนวทางการพัฒนาเปลี่ยนแปลงของบ้านริมน้ำที่เกี่ยวข้องกับบันไดขึ้น-ลงไว้ว่า “จากเดิมที่เป็นเรือนแพ จึงสามารถรักษาระยะจากผิวน้ำได้ตามการขึ้น-ลงของระดับน้ำพื้นที่ส่วนหน้านี้จึงเป็นเพียงชานบางกรณีก็ไม่มี เป็นเพียงระเบียงหรือต่อเติมเพิ่มเพียงบันไดไม่กี่ขั้น เมื่อทำการยกเสาขึ้นเพื่อรักษาระยะจากน้ำจึงต้องพัฒนาส่วนด้านหน้าโดยต้องทำ ชานคู่กับบันได หรือลดระดับจากชานทำน้ำคู่กับบันได ถ้าอยู่ห่างจากลำน้ำมากก็ต่อจากชานด้วยสะพาน และเติมบันไดซึ่งอาจลงไปเจอทำน้ำอีกก็ได้ และสิ้นสุดที่การทำหลังคาคลุมเป็นศาลาริมน้ำไป”⁴

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของที่อยู่อาศัยโดยเฉพาะในส่วนของบันไดขึ้น-ลง ซึ่งในส่วนของเทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร เป็นลักษณะที่เกิดขึ้นก่อนพ.ศ.2535 ที่ได้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทยซึ่งอนุญาตให้เฉพาะสิ่งก่อสร้างที่ได้ทำไว้ก่อนที่จะประกาศบังคับใช้ แต่ภายหลังการก่อสร้างคันกันน้ำต้องยึดถือตามพระราชบัญญัติตามรายละเอียดข้างต้น ที่อยู่อาศัยในส่วนของบริษัทบันไดขึ้น-ลงจึงมีลักษณะดังนี้

⁴เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร. การศึกษาที่อยู่อาศัยริมน้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง: กรณีศึกษาบริเวณตลาดน้ำบางคูเวียง. สารคดีศิลปวัฒนธรรม 2 (กุมภาพันธ์ 2541)

รูปแบบของที่อยู่อาศัยหลังการก่อสร้างคั่นน้ำ เริ่มจากถูกรื้อบ้านโดขึ้น และไม่ได้ทำการก่อสร้างใหม่ เพราะไม่จำเป็นต้องใช้การติดต่อทางน้ำ และทำบ้านโดขึ้น-ลง ใหม่หรือใช้บ้านโดของสำนักการระบายน้ำ (โครงการระยะที่2) บางส่วนจะทำศาลาท่าน้ำ ซึ่งจะอยู่บนบกแทน แต่จะยื่นเฉพาะส่วนของบันไดลงออกไปในลำคลอง เพื่อหลีกเลี่ยงการขออนุญาต หรือการรुक้ำลำคลอง และในบางหลังทำเฉพาะศาลาท่าน้ำบนบก หรือส่วนต่อเติมของบ้านโดยไม่มีส่วนของบันได เพราะไม่จำเป็นต้องใช้การติดต่อทางน้ำอีก

รวมทั้งการถมดินตลอดหลังแนวคั่นน้ำทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่ชัดเจน เพราะเป็นการเชื่อมบ้านทุกหลังเข้าด้วยกันจากลักษณะของคั่นน้ำ โดยเฉพาะในระยะแรกหลังจากการก่อสร้าง และมีปัญหาด้านความไม่ปลอดภัยเพราะคนทั่วไปสามารถเข้าถึงที่อยู่อาศัยทุกหลังคาเรือนได้ง่าย ทำให้ต้องมีการทำรั้วกันทางเดินหน้าบ้าน

การเปลี่ยนแปลงระยะยาว

ด้านรูปแบบที่อยู่อาศัยในระยะยาวอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นจากผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร กำหนดให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่สีเหลืองและสีแดงในบางส่วนของพื้นที่ริมคลอง และการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ที่ดินริมคลองจากปัจจัยในเรื่องราคาที่ดิน เพราะจะเห็นได้ว่าเป็นที่อยู่อาศัยระดับราคาสูง และคอนโดมิเนียมมีน้ำอยู่ในหลายช่วงของคลองบางกอกน้อย เมื่อแนวเขตที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินเปิดโอกาสให้มากขึ้นก็อาจจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งที่ตั้งและรูปแบบที่อยู่อาศัยได้ในอนาคตและการถมดิน ในการแก้ปัญหาหน้าซึ่งต้องถมตลอดทั้งพื้นที่ นำไปสู่การสร้างรั้วรอบบริเวณที่อยู่อาศัยเพื่อความปลอดภัยในที่สุด

4.2 สภาพการอยู่อาศัย

ผลจากการก่อสร้างคั่นน้ำที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพการอยู่อาศัย ในหลายปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กันในการอยู่อาศัยริมคลองดังนี้

การติดต่อทางน้ำ ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างคั่นน้ำ ทำให้ไม่สามารถประกอบกิจกรรมทางน้ำได้สะดวกเหมือนเดิม และบางส่วนต้องเลิกใช้การติดต่อทางน้ำไปดังนี้

การเดินทางติดต่อ

- ไม่มีที่จอดรถ หรือ ไม่ปลอดภัยในการจอดรถนอกเขื่อน
- ไม่มีบันไดขึ้น-ลง หรือ ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการสร้างบันไดขึ้น-ลงใหม่

การซื้อ-ขายทางน้ำ

- การซื้อ-ขายไม่สะดวก หรือ ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการสร้างบันไดขึ้น-ลงใหม่

- จำนวนลูกค้าที่ใช้เรือลดลง

การให้บริการของรัฐทางน้ำ

- การให้บริการของรัฐทางน้ำไม่สามารถให้บริการได้ทุกหลัง ทำให้ต้องเปลี่ยนไปให้บริการทางบกแทนทั้งหมด

กรรมสิทธิ์ และ การใช้ที่ดิน เป็นผลที่ชัดเจนจากการก่อสร้างคันกันน้ำ ทำให้เจ้าของกรรมสิทธิ์สามารถใช้ประโยชน์จากที่ดินได้เพิ่มขึ้นดังนี้

- สามารถซื้อ-ขายที่ดินได้ และ นำไปสู่การย้ายที่อยู่อาศัยในอนาคต
- สามารถก่อสร้าง หรือ ต่อเติมที่อยู่อาศัย และปรับปรุงสภาพที่ดิน เช่น การถมดิน

ระบบสาธารณูปโภค

การระบายน้ำทิ้งและการทิ้งขยะ

- ทำให้เกิดปัญหาน้ำเน่าเสีย
- เกิดแหล่งเพาะพันธุ์ยุง

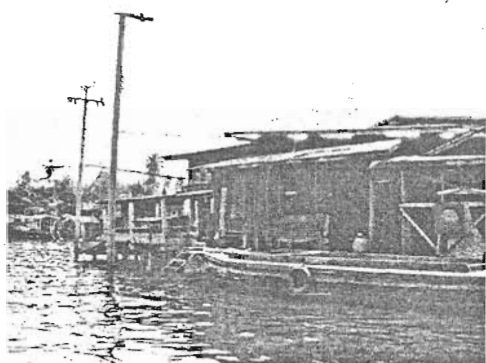
การใช้น้ำอุปโภค

- ต้องใช้น้ำประปาเพิ่ม หรือ ใช้ปั๊มไฟฟ้าสูบน้ำคลองมาใช้

ความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัย เนื่องจากทางเดินหน้าบ้าน ซึ่งมีการป้องกันดังนี้

- สร้างรั้วกันบริเวณหน้าบ้านหรือรอบบริเวณบ้าน (เมื่อถมดินรอบตัวบ้าน)
- ติดตั้งเหล็กดัด

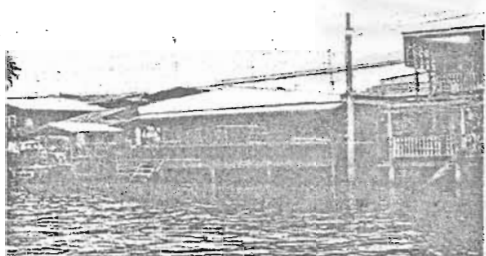
จากผลของการเปลี่ยนแปลงสภาพการอยู่อาศัยที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่การอยู่อาศัยยังคงสามารถประกอบกิจกรรมได้ตามเดิม และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและค่าใช้จ่ายด้านต่างๆ ยกเว้นด้านการเดินทางติดต่อทางน้ำมีผลทำให้ต้องเลิกการติดต่อหรือลดการใช้ลง

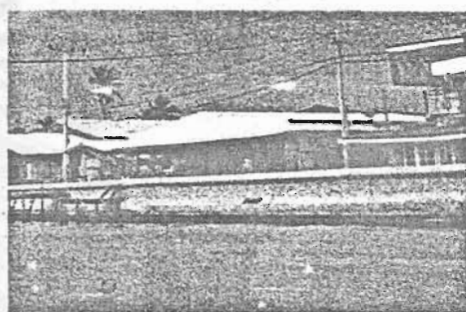
ก่อนมีคันทันน้ำ

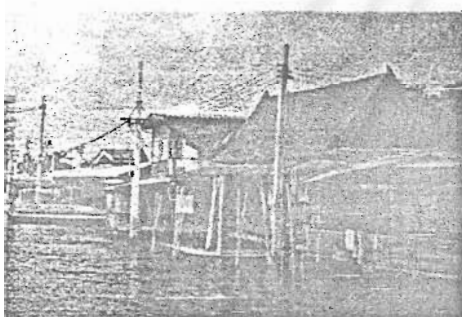
หลังมีคันทันน้ำ

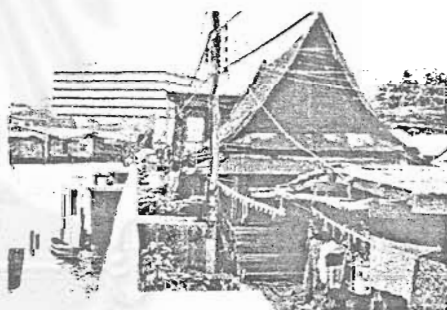
ก่อนมีคันทันน้ำ

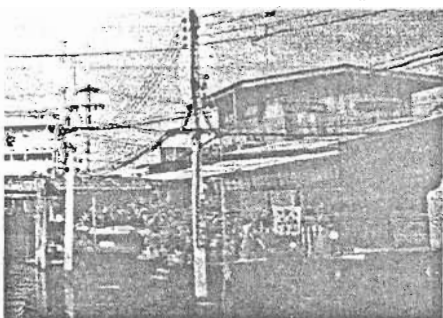
หลังมีคันทันน้ำ

ก่อนมีคันทันน้ำ

หลังมีคันทันน้ำ

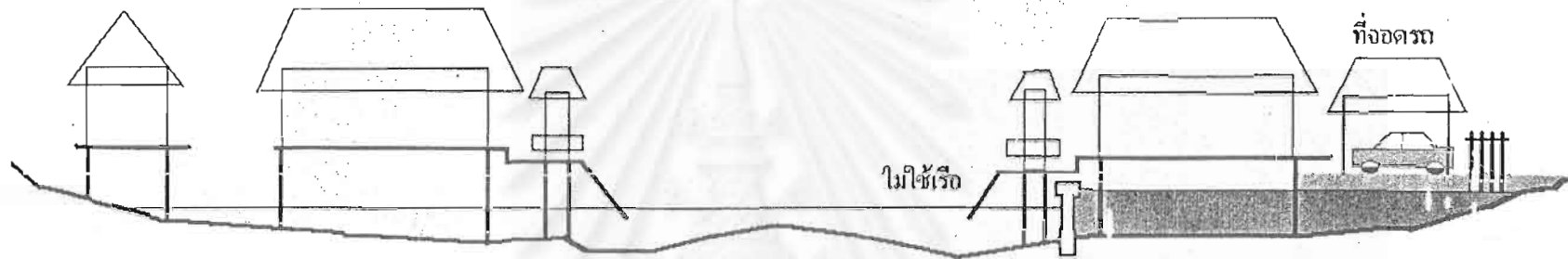
ก่อนมีคันทันน้ำ

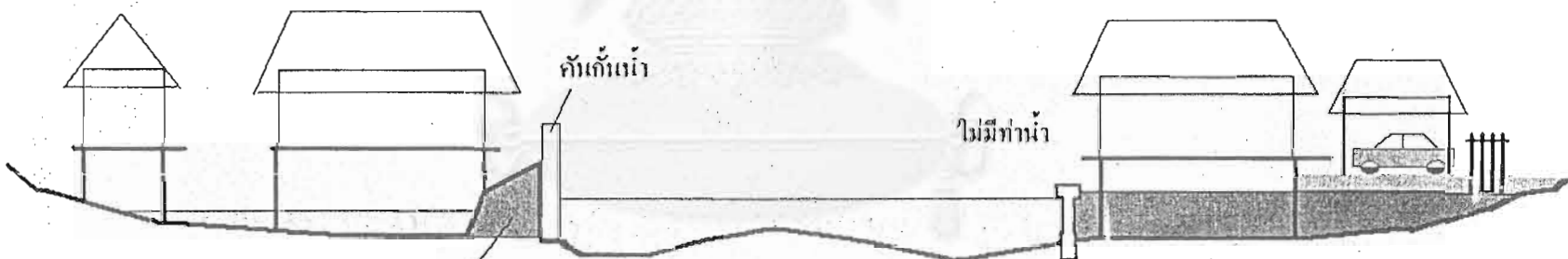
หลังมีคันทันน้ำ

รูปที่ 4-6 ลักษณะบ้านก่อนและหลังมีคันทันน้ำ

ที่มา: ศักดิ์สิน ทองสุขมาก. การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยริมคลองภายหลังการก่อสร้างคันทันน้ำเขตคลองสาม (ปีการศึกษา 2543). วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาเคหการ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

คลองบางกอกน้อยหลังจากมีถนนตัดผ่าน

คลองบางกอกน้อยภายหลังจากก่อสร้างกั้นกั้นน้ำ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

บทสรุป

การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยริมคลองนับตั้งแต่อดีต จนกระทั่งการเข้ามาของการคมนาคม เทคโนโลยีการก่อสร้างและปัจจัยอื่นๆ นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบที่อยู่อาศัยริมคลอง และสภาพการอยู่อาศัยริมคลอง

โดยทั่วไปแล้วผู้อยู่อาศัยริมคลองในปัจจุบันส่วนใหญ่ มักให้ความสำคัญต่อการสัญจรทางถนนเป็นหลัก ส่วนบรรยากาศที่ได้จากริมน้ำนับเป็นผลพลอยได้ ดังนั้นลักษณะของอาคารจึงไม่ต่างอาคารที่สร้างบนบกทั่วไป ความเป็นส่วนตัวในความเป็นอยู่มีมากขึ้น และถูกเน้นด้วยการสร้างรั้วสูง เพื่อกันอาณาบริเวณพื้นที่ของเจ้าของที่ดิน ถึงแม้จะเป็นรั้วโปร่งเพื่อวัตถุประสงค์ในการรับลมจากลำคลองก็ยิ่งทำให้ขาดความสัมพันธ์ของตัวบ้านกับน้ำ และคริวเรือนข้างเคียง ที่อยู่อาศัยบางหลังรับรู้การอยู่ติดกับน้ำด้วยการสร้างศาลาริมน้ำขึ้นมาในลักษณะของการตัดขาดออกจากวิถีชีวิตหรือการประกอบกิจวัตรของผู้อยู่อาศัยอย่างชัดเจน และใช้สอยยามเปลี่ยนแปลงอิริยาบถเพียงเท่านั้น⁵

การเปลี่ยนแปลงที่เริ่มจากภายในชุมชนริมน้ำเอง ก็คือ ความรู้สึกของผู้คนที่มีความรู้สึกว่าคุณภาพแย่ง การมองว่าวิถีชีวิตเดิมไม่แสดงถึงความเจริญ เปลี่ยนแปลงรูปแบบชุมชนริมน้ำเองให้กลายเป็นชุมชนบนบก ทั้งจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพื้นที่ริมตลิ่งซึ่งได้ระยะระหว่างคนบนบกและน้ำไปเรื่อยๆ ตลอดกาล ทั้งนี้เนื่องมาจากรูปแบบการถือครองที่ดินที่เปลี่ยนไปจากการตัดแบ่งมรดก และรูปแบบอาชีพที่เปลี่ยนไปเป็นการรับจ้างหรือรับราชการ⁶

สถาบันวิทยบริการ

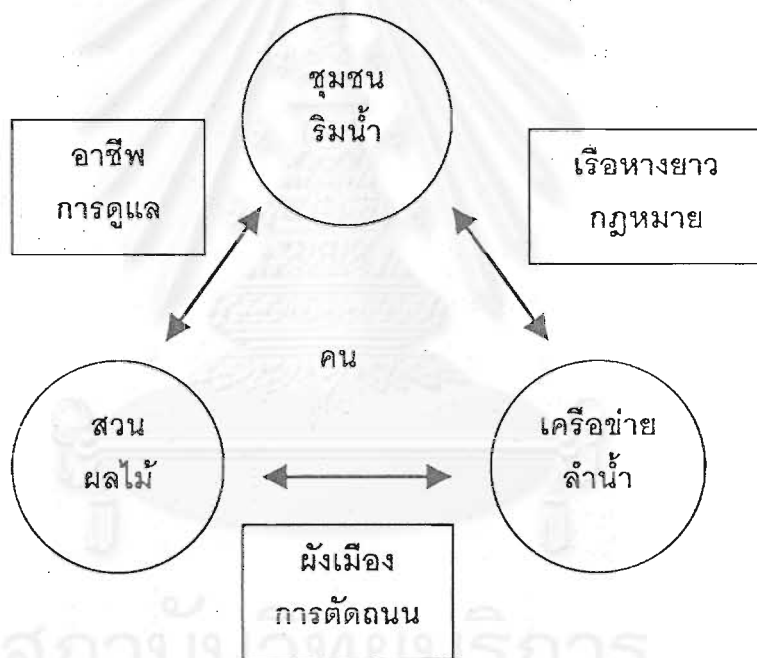
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵ อรศิริ ปาณินท์. รายงานการวิจัยเรื่องลักษณะอาคารพักอาศัยย่านคลองบางกอกน้อย. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถาปัตยกรรมคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, (ม.ป.ป.).

⁶ เท็ดศักดิ์ เตชะกิจขจร. การศึกษาที่อยู่อาศัยริมน้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง: กรณีศึกษาบริเวณตลาดน้ำบางคูเวียง สาระศาสตร์สถาปัตย์ 2 (กุมภาพันธ์ 2541)

ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันของ 3 ตัวแปรหลักที่ทำให้สังคมชุมชนริมน้ำดำรงอยู่ได้เป็นดังนี้ คือ ชุมชนริมน้ำซึ่งมีชาวบ้านอยู่อาศัยที่ได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วยการอุปโภคบริโภคจากเครือข่ายลำน้ำหลักและรอง โครงสร้างเครือข่ายลำน้ำทั้งในส่วนเครือข่ายลำน้ำใหญ่ที่มีบทบาททางการคมนาคม และเครือข่ายลำน้ำย่อยที่อยู่สวนผลไม้ภายในบริเวณชุมชนทั้งริมน้ำหลักและผืนสวนที่อยู่ลึกเข้าไป

ตัวแปรหลักทั้งสามต่างทำหน้าที่เกื้อหนุนกัน ทั้งในส่วนการรักษาสมดุลชีวภาพของระบบนิเวศในพื้นที่ระหว่างเครือข่ายลำน้ำหลัก เครือข่ายลำน้ำย่อยในสวนและการจัดการภายในสวนเอง และในส่วนผู้ได้รับผลประโยชน์จากผลผลิตทั้งทางตรงและอ้อมของผู้คนในชุมชนริมน้ำเอง

แผนผังที่ 5-1 ความสัมพันธ์ของสังคมชุมชนริมน้ำ

ที่มา: เทตศักดิ์ เดชะกิจขจร. การศึกษาที่อยู่อาศัยริมน้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง: กรณีศึกษาบริเวณตลาดน้ำบางคูเวียง. วรรณคดีปริทัศน์. 2 (กุมภาพันธ์ 2541)

ความเปลี่ยนแปลงที่มีขึ้นต่อตัวแปรหลักจะส่งผลแบบลูกโซ่ไปทั้งวงจรที่สมดุล อยู่แล้วดังกล่าวโดยสามารถแจกแจงการเปลี่ยนแปลงในตัวแปรหลักต่างๆดังนี้

- ความเปลี่ยนแปลงในส่วนสวนผลไม้ จากที่ได้กล่าวไปในช่วงต้นถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้งานในพื้นที่จากการเกษตรเป็นพื้นที่อยู่อาศัยหรือโรงงาน ทำให้ผลผลิตที่เคยได้รับอย่างต่อเนื่องของชุมชนริมน้ำเช่นในอดีตไม่มีอีกต่อไป ทั้งรายได้โดยตรงและผลผลิตทางอ้อมไม่ว่าจะเป็นสัตว์น้ำที่ลดจำนวนลง วัสดุธรรมชาติที่ใช้ในการดำเนินชีวิตต่างๆจากพืชพันธุ์

- ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังหมายถึงการเสื่อมโทรมหรือหายไปของระบบเครือข่ายลำน้ำย่อย ส่งผลถึงปัญหาการระบายน้ำหรือความต่อเนื่องของเครือข่ายลำน้ำในพื้นที่สีเขียวที่อยู่ลึกเข้าไป รวมทั้งความสามารถในการฟอกทำความสะอาดของน้ำในเครือข่ายลำน้ำทั้งหมด

- การตัดถนนเข้าเพื่อความสะดวกกับคนที่ห่างจากริมน้ำภายในสวนลึก (ที่กลายเป็นบ้านจัดสรร) รวมทั้งการตัดถนนเข้าสู่วัดเพื่อแสดงความศรัทธาของชาวบ้านต่อพุทธศาสนา ส่งผลอย่างรุนแรงมากกับรูปแบบการดำเนินชีวิตเดิมในชุมชนริมน้ำจากการเบนความสำคัญสู่นอกแทน (ที่ทำให้ตลาดน้ำหายไป)

- ความเปลี่ยนแปลงที่เริ่มจากภายในชุมชนริมน้ำเอง ก็คือความรู้สึกของผู้คนที่มีต่อหน้าที่คุณภาพแย่ง การมองว่าวิถีชีวิตเดิมไม่แสดงถึงความเจริญ เปลี่ยนแปลงรูปแบบชุมชนริมน้ำเองให้กลายเป็นชุมชนบนบก ทั้งจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพื้นที่ริมตลิ่งซึ่งได้ระยะระหว่างคนบนบก และน้ำไปเรื่อยๆตลอดกาลทั้งเนื่องมาจากรูปแบบการถือครองที่ดินที่เปลี่ยนไปจากการตัดแบ่งมรดก และรูปแบบอาชีพที่เปลี่ยนไปเป็นการรับจ้างมากขึ้น

เมื่อวิเคราะห์ถึงที่มาของอิทธิพล ซึ่งส่งผลให้เกิดตัวแปรหลักแห่งการเปลี่ยนแปลงนั้นก็สามารแจกแจงได้ตามสามเหลี่ยมความสัมพันธ์เช่นกัน โดยอิทธิพลที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและสวนก็คือ ความคิดของคนที่มีต่อส่วนเปลี่ยนแปลงไป อันนำไปสู่การขาดความใส่ใจในสวนนั้นๆทั้งเนื่องจากรูปแบบการถือครองที่ดินที่เปลี่ยนไปจากการตัดแบ่งมรดกและรูปแบบอาชีพที่เปลี่ยนไปเป็นการรับจ้างหรือรับราชการ

อิทธิพลระหว่างความสัมพันธ์ของชุมชนและเครือข่ายลำน้ำในได้รับมาจากรือทางยาวเป็นลำดับแรกที่ทำให้เกิดการก่อสร้างเขื่อนริมตลิ่งรูปแบบต่างๆตามที่ได้กล่าวไปแล้ว หลังจากนั้นตัวกฎหมายที่มีต่อพื้นที่บริเวณริมน้ำตั้งแต่กฎหมายห้ามปลูกเรือนแพริมน้ำ ทำให้ต้องยกเรือนขึ้นเสาจนมาปัจจุบันกฎหมายว่าด้วยระยะร่นจากริมน้ำ และที่สำคัญระดับน้ำที่เพิ่มขึ้นทำให้แนวเส้นขอบเขตบ้านเปลี่ยนไป ต่างเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้ผู้คนคิดทำเขื่อนถาวรเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน

อิทธิพลที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างสวนและเครือข่ายลำน้ำเริ่มจากผลทางมหภาคของการขยายตัวออกสู่ปริมณฑลโดยหมู่บ้านจัดสรร การตัดถนน และล่าสุดคือการเปลี่ยนแปลงแผนการใช้พื้นที่บนฝั่งเมือง

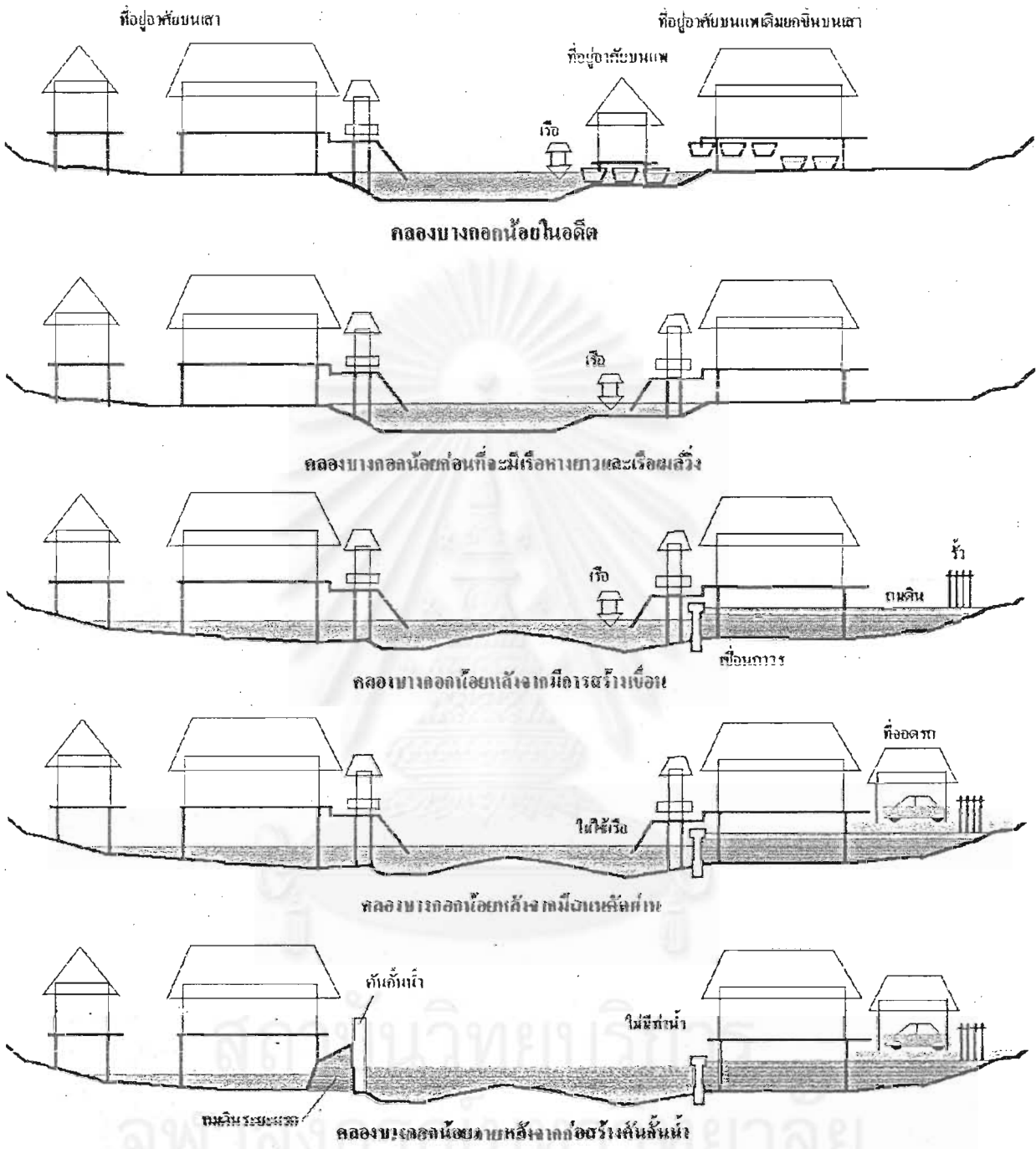
เป็นเรื่องยากที่จะให้คำตอบเพื่อแก้ปัญหาทั้งหมดในปัจจุบันเพราะปัจจัยแห่งปัญหานั้นมีความสัมพันธ์เป็นห่วงโซ่ จึงควรทำการปรับปรุง แก้ไข พัฒนาเพื่อสังคมชุมชนริมน้ำที่ยั่งยืนอย่างอะลุ้มอล่วย และแก้ปัญหาโดยพิจารณาทุกประเด็นที่เกี่ยวข้อง และที่สำคัญต้องใช้เวลาในการดำเนินการ

การเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นนี้ ได้เกิดขึ้นต่อที่อยู่อาศัยริมคลองก่อนหน้าที่จะเกิดการก่อสร้างคันกันน้ำของกรุงเทพมหานคร ซึ่งจากผลกระทบของการก่อสร้างคันกันน้ำซึ่งเป็นโครงการของรัฐ เพื่อแก้ปัญหาน้ำท่วมที่เกิดขึ้นเป็นประจำเกือบทุกปี การเปลี่ยนแปลงของที่อยู่อาศัยริมคลองบางส่วนต้องยอมรับว่าเป็นเพราะคันกันน้ำของกรุงเทพมหานครตามที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น แต่รูปแบบที่อยู่อาศัยริมคลองบางส่วนก็มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเดียวกัน ซึ่งแสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนใน “แผนผังการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยริมคลองภายหลังการก่อสร้างคันกันน้ำเขตตลิ่งชัน” ว่ามีหลายส่วนที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงเป็นลำดับ นับตั้งแต่

1. การสร้างเขื่อนของผู้อยู่อาศัย
2. การตัดถนนผ่านพื้นที่ริมคลอง
3. การก่อสร้างคันกันน้ำของกรุงเทพมหานคร เขตตลิ่งชัน

การเปลี่ยนแปลงต่างๆเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยกับคลองที่นับวันจะลดความสำคัญ และลดบทบาทในการประกอบกิจกรรมที่ผ่านมาในการดำเนินชีวิตของผู้อยู่อาศัยริมน้ำลง

ศูนย์วิจัยและบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปที่ 5-1 เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยริมคลองในระะยะต่างๆ

5.1 สภาพที่อยู่อาศัย

การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยริมคลอง ที่ได้รับผลกระทบจากสภาพแวดล้อม ที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงตามการพัฒนาของชุมชน ทั้งการสร้างถนน การสร้างเขื่อนกันตลิ่ง หรือแม้กระทั่งการก่อสร้างคันกันน้ำของกรุงเทพมหานคร ล้วนส่งผลต่อสภาพแวดล้อม และรูปแบบที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน

5.1.1 สภาพแวดล้อม

การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม โดยส่วนใหญ่จะมีการพัฒนาไปในทิศทาง เดียวกันดังนี้

เขื่อนกันตลิ่ง (บ้านที่ไม่อยู่ในพื้นที่ก่อสร้างคันกันน้ำของ กรุงเทพมหานคร) เพื่อผลทางกรรมสิทธิ์ที่ดินป้องกันแนวเขตที่ดินของตนเองไว้ เพราะ ราคาที่ดินสูงขึ้น เนื่องจากการพัฒนาเส้นทางถนนเข้ามายังพื้นที่ริมคลอง รูปแบบเขื่อน ขึ้นอยู่กับความแรงของคลื่นริมตลิ่งและงบประมาณของผู้อยู่อาศัย

การถมดิน เพื่อการปรับระดับที่ดินกับระดับถนน และป้องกันน้ำท่วมขัง ได้ดูบ้านแต่ขึ้นอยู่กับงบประมาณ และพร้อมกับการป้องกันการพังทลายของตลิ่ง

5.1.2 รูปแบบ

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่อยู่อาศัยมีลักษณะเป็น “บ้านบนดินไม่มีใต้ถุน” เนื่องจากการถมดิน และโครงสร้างของตัวอาคารก่อสร้างใหม่ ส่วนใหญ่เป็นระบบเสาและ คานคอนกรีต ผนังก่ออิฐฉาบปูน และมีองค์ประกอบของตัวอาคารเพิ่มเติมดังนี้

ที่จอดรถ โดยเฉพาะถ้าที่ดินอยู่ติดแนวเขตถนนมักจะมีการสร้างส่วนของ ที่จอดรถเพิ่มเติม นอกจากนี้สามารถใช้บริการเช่าสถานที่จอดรถของเอกชนได้

รั้วบ้าน การเพิ่มรั้วโดยรอบเพื่อป้องกันความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เมื่อที่อยู่อาศัยสร้างบนบก และมีแนวเขตที่ดินบนบกต่อเนื่องกัน

ไม่มีอยู่จอดเรือ โดยเฉพาะภายหลังจากการสร้างเขื่อนและคันกั้นน้ำของ กรุงเทพมหานคร รวมทั้งการตัดถนนซึ่งเป็นการลดการใช้เรือหรือการเดินทางติดต่อทางน้ำลง

5.2 สภาพการอยู่อาศัย

สภาพการอยู่อาศัยที่เปลี่ยนแปลงเนื่องมาจากการพัฒนาของชุมชนได้ลดความสัมพันธ์ของที่อยู่อาศัยและอาชีพเกษตรกรรมกับลำคลองที่ใช้ในการเดินทางติดต่อ และแหล่งน้ำสำหรับอุปโภคบริโภค และเพื่อการเกษตร การอยู่อาศัยหลังจากมีการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้น ส่งผลต่อรูปแบบและการดำเนินชีวิตดังนี้

การอยู่อาศัย

จากสภาพแวดล้อมและการพัฒนาในปัจจุบันการอยู่อาศัยในครัวเรือนมีความสะดวกสบายเพิ่มขึ้น เช่น มีน้ำประปาหรือน้ำบาดาล (เขตจังหวัดนนทบุรี) เกือบทุกครัวเรือน การอยู่อาศัยเริ่มใกล้เคียงชีวิตในชุมชนเมืองมากยิ่งขึ้น แต่ยังคงแฝงวัฒนธรรมริมน้ำอยู่

การเดินทางติดต่อ

การเดินทางติดต่อทางน้ำ ปัจจุบันลดบทบาทลงเป็นอย่างมากโดยเฉพาะพื้นที่ที่มีถนนเข้าถึงเหลือเพียงการใช้เรือหางยาวเดินทางเข้าสู่กรุงเทพมหานคร เพราะเสียเวลาในการเดินทาง และค่าใช้จ่ายน้อยกว่าทางถนน การเดินทางภายในชุมชนใช้เส้นทางเท้าและทางถนนได้สะดวกกว่า

การเดินทางทางบกเป็นเส้นทางหลักของชุมชนไม่ต้องใช้พาหนะก็สามารถเดินทางได้สะดวกโดยเฉพาะในเขตตัวเมือง มีรถจักรยานยนต์รับจ้าง รถสองแถว และรถประจำทางอื่นๆให้บริการ การใช้รถส่วนตัวมีที่จอดรถของเอกชนให้บริการรับฝากทุกชุมชน

การประกอบอาชีพ

ในปัจจุบันคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมลดลง เนื่องจากผลตอบแทนน้อย สภาพพื้นที่ทั้งขนาดและสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม คนในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพ รับจ้างทั่วไป ลูกจ้างหรือพนักงานบริษัทเอกชน รับราชการ ส่วนนักเรียน นักศึกษาส่วนใหญ่จะเข้าเรียนในโรงเรียนหรือสถานศึกษาที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร

การค้า-ขาย

การค้าขายในชุมชนเป็นการผสมผสานของรูปแบบการค้าดั้งเดิม โดยการค้าดั้งเดิมคือการติดต่อทางน้ำของพ่อค้าและแม่ค้าในพื้นที่ แต่สินค้าและบริการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย การขนส่งสินค้าและบริการบางชนิดยังคงมีความจำเป็นอยู่ในพื้นที่ที่ถนนเข้าไปไม่สะดวก เช่น เรือชนดิน เรือเก็บขยะ เป็นต้น แต่การค้าและบริการส่วนใหญ่ได้เปลี่ยนแปลงไปใช้ทางถนนเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากการขนส่งสินค้าต่างๆทำได้สะดวกกว่า

การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยริมคลองบางกอกน้อย ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของชุมชนกับแม่น้ำลำคลองที่ลดบทบาทลง ซึ่งเห็นได้จากลำคลองส่วนใหญ่ในกรุงเทพมหานครได้ผันแปรไปเป็นทางระบายน้ำสำหรับคนในชุมชน แต่มีความพยายามจากหลายฝ่ายที่พยายามรักษารูปแบบที่อยู่อาศัยและการดำเนินชีวิตริมน้ำไว้ มีการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำ มีการฟื้นฟูตลาดน้ำและเส้นทางการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยวต่างๆ

การพัฒนาของสังคม เศรษฐกิจ และรูปแบบการดำเนินชีวิตในสภาวะปัจจุบัน โดยเฉพาะพื้นที่ริมคลองบางกอกน้อยซึ่งอยู่ติดกับกรุงเทพมหานคร ย่อมเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้เร็วยิ่งขึ้น การตัดถนนเข้าสู่พื้นที่ริมน้ำเพื่อนำความเจริญด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่างๆเข้ามาให้กับคนในพื้นที่ เป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงต่างๆได้ รวมทั้งเป็นความต้องการของคนส่วนใหญ่ในชุมชนที่ต้องการพัฒนาพร้อมไปกับสังคมส่วนใหญ่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร. การศึกษาที่อยู่อาศัยริมน้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง: กรณีศึกษาบริเวณตลาดหน้าบางคูเวียง. สารศาสตร์สถาปัตยกรรมศาสตร์ 2 (กุมภาพันธ์ 2541)

เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร. งานศึกษาการเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มของการพัฒนาสภาพสังคมชุมชนริมน้ำบริเวณเครือข่ายลำน้ำคลองบางกอกน้อย. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

ภาควิชาวางแผนภาคและเมือง. โครงการจัดทำแผนผังพัฒนาเขตกรุงเทพมหานคร เขต ดลิ่งชั้น. กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

สมภพ ภิรมย์. ปกป้องกะดตีหมายเลข 13 บ้านไทยภาคกลาง. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2512.

สุราษฎร์ เจริญชัยสกุล, วิศวกรโยธา 6 กองพัฒนาระบบหลัก สำนักงานระบายน้ำ. สัมภาษณ์, 14 ธันวาคม 2543.

ศักดิ์สิน ทองสุขมาก. การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยริมคลองภายหลังการก่อสร้างคันกันน้ำ เขตดลิ่งชั้น (ปีการศึกษา 2543). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ภาควิชาเคหการ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

อรศิริ ปาณินท์. บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539.

อรศิริ ปาณินท์ และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องลักษณะอาคารพักอาศัยย่านคลองบางกอกน้อย. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, (ม.ป.ป.).

ฤทัย ใจจงรัก. เรือนไทยเดิม. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539.

สำนักงานวิทยภัณฑ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย